

εἰς παρακειμένην δὲ πλάκα «ἐφαινότανε μόνο τὸ ποδάρι τῆς Παναγίας, ὅταν αὐτὴ πᾶτησε πάνω, γιὰ νὰ πάρῃ τὴν εἰκόνα. Ἀκόμῃ καὶ σήμερα στὸ δρόμο φαίνεται τὸ ποδάρι τῆς Παναγίας πάνω στὴν πέτρα (βλ. εἰκ. 6). Τότε ἀποφασίσανε κ' ἐχτίσανε τὴν Παναγία τὴν Καστριανὴ στὸ μέρος ποὺ βρίσκεται τώρα (χφ., σ. 311).

Τὸ ποδάρι τοῦτο τῆς Παναγίας, δηλαδὴ τὰ ἴχνη τοῦ ποδὸς της, ἐπὶ τῆς πλακὸς ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Καστριανὴν (εἰκ. 6) λέγεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ «τσαρούχι τῆς Παναγίας» (χφ., σ. 311).

Εἰκ. 5. Ἡ Παναγία ἡ Καστριανή.

Εἰς τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς νήσου εὐρίσκεται ἡ ἐκκλησία τοῦ προφήτου Ἡλία. «Ὁ Ἄι Λιάς ἔχει τὴν ἐκκλησίαν του στὸ ἀψηλότερο βουνό· ἐκεῖ δὲν εἶχανε οἱ ἄθροποι νερό. Γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ τὴν πίστι του στὸ θεὸ ἐκτύπησε μὲ τὸ δαβρὶ (=ράβδον) ντον τρεῖς φορὲς κ' ἐβγῆκε νερό. Ἀπὸ τότε χτίζουσε τὴν ἐκκλησίαν του στὸ ἀψηλότερο βουνό.

Ἐμεῖς ἐδῶ ὅταν εἶναι ἀνοβροία κάνομε λιτανεῖα ἐκεῖ ψηλὰ στὸν Ἄι Λιά. Τὴν προηγούμενη βραδυνὰ φέρνομε ἐκεῖ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Καστριανῆς (χφ., σ. 362).

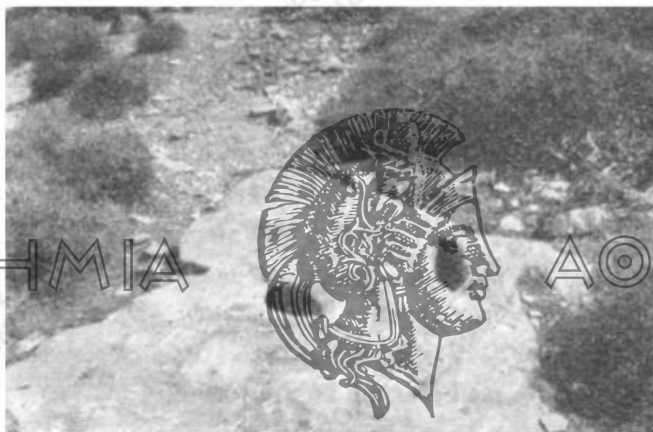
Τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας, ἐνῶ ὁ κόσμος ὅλος εὐρίσκεται γονυπετής, γίνεται ἡ ἐκφορὰ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τῆς εἰκόνης καὶ ἡ περιφορὰ της γύρω ἀπὸ τὸν ναόν, ἐνῶ οἱ παρευρισκόμενοι εὐχονται, νὰ βρέξῃ ὁ Θεός.

Ὁ Ἰω. Ψύλλας (ἐνθ' ἀν., σ. 14 κ.ἐξ.) ὑποπεύει ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα ἐπιβίσις σχετικῆς ἀρχαίας λατρείας. Ὁ μυθικὸς Ἀρισταῖος παραδίδεται ὅτι ἀνῆγειρεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης βωμὸν εἰς τὸν Δία Ἰχμαῖον εἰς στιγμὰς κινδύνου

καταστροφῆς τῶν κατοίκων ἐκ τῆς ξηρασίας καὶ ἐπέτυχε μὲ θυσίας πρὸς τὸν Θεὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ καύσων καὶ πνεύσῃ δροσερὸς ἀήρ¹, ἔκτοτε δὲ συνεχίζετο κατ' ἔτος ἡ τέλεσις τῆς θυσίας ταύτης.²

Ἀξία σημειώσεως ἔτι εἶναι ἡ ὑπαρξίς ἐν Κέα τῆς παραδόσεως περὶ τοῦ Ἀγίου Κασσιανοῦ, ἣτις, ὡς γνωστόν, ὑπάρχει εὐρύτατα διαδεδομένη ἰδίᾳ εἰς Ρωσίαν (βλ. *Oskar Looritz, Der heilige Kassian und die Schaltjahrelegende*, Helsinki 1954 εἰς βιβλιοκρισίαν μου ἐν Λαογρ., τόμ. 16 (1956/57), σ. 317-323 καὶ σ. 580).

Ἡ παράδοσις ἐνταῦθα (χφ., σ. 158-159) ἀναφέρει, ὅτι «ἦτανε ἓνας δικηγόρος, πού δὲν τὸν ἐδεχότανε οὔτε ἡ Κόλασι οὔτε ἡ Παράδεισο. Περγιώντας ὁ δικηγόρος

Εἰκ. 6 Τὸ ποδάρι τῆς Παναγίας.

ἀπὸ τὸ κελλὶ τοῦ Ἀγίου Κασσιανοῦ, ἐμπῆκε στὸ κελλὶ του. Ἀπέξω περγνούσανε διάφορα κάρα φορτωμένα λιβάνι, κεριά, πρόσφορα, λάδι γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόλαο.

Ὁ δικηγόρος ἐρώτησε τὸν Ἅγιο Κασσιανό, γιὰ ποιὸν εἶναι ὅλα αὐτὰ τὰ φορτώματα κ' ἐκεῖνος τοῦ πε, πὼς εἶναι γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόλαο. Τότες τοῦ λέει ὁ δικηγόρος : Θὰ σοῦ κάμω μιὰν ἀναφορὰ νὰ τὴν πὰς στὸ Χριστό· κ' ἔκαμε τὴν ἀναφορὰ καὶ τὴν πῆγε στὸ Χριστό.

Ὁ Χριστὸς ἐζήτηξε ἀμέσως νὰ τοῦ φέρουν τὸν Ἅγιο Νικόλαο. Ἐκάλεσε τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελο καὶ τοῦ εἶπε : Θέλω νὰ μοῦ φέρῃς τὸν Ἅγιο Νικόλαο ἀμέσως. Ἐτρεξε κ' ἐπῆγε καὶ τὸν εὑρηκε στὴν Μαύρη Θάλασσα, ὅπου εἶχε πνιγῇ ἓνα καράβι κ' ἐκρατοῦσε ἓνα μικρὸ παιδί καὶ τὸ ἔσωσε. Πῆρε τὸν Ἅγιο Νικό-

¹ Ἀπολλ. Ροδ., Ἀργοναυτ. Β' 516-529.

² Βλ. καὶ *M. Nilsson, Griechische Feste*, Leipzig 1906, σ. 6.

λαο καὶ τὸν πῆγε στὸ Χριστό. Τὸν ἐρώτησε ὁ Χριστός: Ποῦ ἦσουν, "Ἄγιε Νικόλαε; "Ἦμουνε στὴ Μαύρη θάλασσα κ' ἐπνίγεντονε ἓνα καράβι κ' ἔσωσα αὐτὴ τὴν ἀθῶα ψυχή. Ἐσὺ Κασσιανέ, τί ἔκανες ἀπὸ τὸ πρῶι; λέει: Ἐδιάβαζα στὸ κελλί μου. Λέει του ὁ Χριστός τοῦ Κασσιανοῦ; Γιὰ τιμωρία σου θὰ γιορτάζης κάθε τέσσερα χρόνια».

Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων προέρχονται αἱ παραδόσεις περὶ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Λιάπηδων καὶ τῶν καταστροφῶν ἀπ' αὐτοὺς (χφ., σ. 61, 64-65, 353). Πειρατικά ἐπιδρομαὶ τῶν Λιάπηδων ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἀστυπάλαιαν¹.

Λιάπηδες ἐκαλοῦντο κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν οἱ ἄτακτοι στρατιῶται, οἵτινες παρεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους διαρπαγὰς καὶ αὐθαιρεσίας.

Ἡ Κέα, ὅπου τὸ 1825 ἐγένετο ἡ συγκέντρωσις 2000 Λιάπηδων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προσβολῆς τῶν παραλίων τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου πρὸς ἀντιπαρασπασμὸν τοῦ Ἰμβραήμ, ὅστις κατέστρεφε τὴν Πελοπόννησον, ὑπέστη ἀνηκούστους καταστροφὰς ὑπὸ τῶν ἀτάκτων ταῦτων στρατιωτῶν. Τόσον δὲ φαίνεται ὅτι εἶχε δεινοπαθήσει ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐκ τῶν αὐθαιρεσιῶν των, ὥστε ἔκτοτε ὁ λαὸς νὰ προσδιορίζῃ γεγονότα μὲ τὴν φράσιν: Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν Λιάπηδων,² πρὸς δὲ καὶ παλαιότερας παραδόσεις περὶ ἐρημώσεων ὑπὸ πειρατῶν νὰ ἀποδώσῃ καὶ αὐτὰς εἰς τοὺς Λιάπηδες, ὡς ἐπὶ παραδ. τὴν περὶ τῆς τυφλώσεως τῶν ἀποβιβασθέντων πειρατῶν ἐντὸς τῆς μάνδρας διὰ ριφθέντος εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τυροκόμου ζέοντος γάλακτος (χφ., σ. 61).

Πλὴν τῶν διηγήσεων ὅπως τούτων ἀπαντοῦν ἔτι καὶ παλαιότεραι, ἀναφέρονται περὶ καταστροφῶν ὑπὸ πειρατῶν (χφ., σ. 145-47, 351-352).

Σημειωτέα ἔτι καὶ ἡ παράδοσις περὶ *γεροντοκτονίας*³ καὶ τῆς καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου ὑπὸ βασιλέως, ὅτε ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐκ τῆς ἐμπειρίας σοφία τῶν γερόντων (βλ. χφ., σ. 359 καὶ Ἰωάνν. Ψύλλα, ἐνθ' ἀν., σ. 79).

Αἱ *Νεράιδες* εἰς τὰς περὶ αὐτῶν παραδόσεις μὲ χαρακτηριστικὰ ὅμοια ὡς καὶ εἰς ἄλλους τόπους, ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους, καλοῦνται *Ἀνεράιδες* καὶ *Καλές Κυράδες* (βλ. χφ., σ. 14-16, 166-168, 169, 235, 261, 356, 426).⁴ Τὰ δαιμονικά ὄντα ταῦτα ἐμφανίζονται κατὰ τὴν μεσημβριάν (βλ. χφ., σ. 16, 66, 235, 356).

¹ Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀστυπάλαιαν (19 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1957), Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 9-10 (1955-57), σ. 410-411.

² Βλ. Ἰωάνν. Ψύλλα, ἐνθ' ἀν., σ. 254-56.

³ Ἡ παράδοσις καὶ ἀλλαχοῦ βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον (31 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1959), Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11/12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 292.

⁴ Βλ. καὶ Ἰωάνν. Ψύλλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 14 σημ. 2, 214-215, 307-8.

Παραδόσεις περὶ ὑπάρξεως θησαυρῶν ἀναφέρονται: εἰς θέσιν ἐγγὺς τῆς πρωτευούσης Κέας (Χώρας) (χφ., σ. 57, 140)· εἰς τὸ Φωτειμάρι ἀπέναντι εἰς τὸ Κάστιρο τῆς Χώρας (χφ., σ. 14)· εἰς τὸ Μυλοπόταμο (χφ., σ. 144)· εἰς τὴς Σπόλες (χφ., σ. 248) καὶ εἰς τὴν Ἀργόλα πλησίον τῆς Φλέας. (χφ. σ. 257).

Εἰς τὰ καταγραφέντα καὶ ἠχογραφηθέντα δημῶδη ᾠσματα παρατηρεῖ τις τὴν ἑλλειψιν γενικῶς τῶν παλαιότερων ἀκριτικῶν. Ἐκ τούτων κατεγράφη μόνον τὸ εὐρέως, ὡς πανελλήνιον ἄλλωστε, ἀπαντῶν ᾠσμα «Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερὴ ποὺ ἐπιζητεῖ νὰ τὸν ἐξυπνήσῃ προώρως», τὸ ὁποῖον ὀφείλει τὴν τοιαύτην διάδοσιν του εἰς τὴν χρῆσιν του ὡς γαμηλίου ᾠματος.¹ Δὲν ὑπάρχουν ἔτι, ὅσον τοῦλάχιστον ἀντελήφθην, καὶ τραγούδια τῆς κατηγορίας τῶν παραλογῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν διαδεδομέναι εὐρέως εἰς τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ συμπλέγματος τῶν Κυκλάδων. Πληροφορίαι παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τὴν ἡλικίαν ἀναφέρουν ὅτι παλαιότερον ἤδοντο καὶ τὰ ᾠσματα ταῦτα καὶ ὅτι βαθμηδὸν ἐγκατελείφθησαν. Ἡ ἐγκατάλειψις αὕτη ἴσως ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν ἐκ τῶν ἀποίκων, ὡς ἀνωτέρω, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Ἐκ τῆς ἠχογραφηθείσης ὕλης εἰς τὴν ἀκρίβειαν μαγνητοφώνου σημειοῦμεν ἐν-
ταῦθα τὰς παραλογὰς καὶ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια.

1. Τώρα τὰ πουλιά τώρα τὰ γελάδια (Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή). (χφ., σ. 440).

2. Κάτω στὴ Ρόδο στὸ Ροδόνησι τραγούδι τῆς Ρωμοπούλας ποὺ δὲν παίρνει Τοῦρχον ἄντρα). (χφ., σ. 441).

3. Ἐμάθετε τί γίνῃ στῆς Πάτρας τὰ χωριά (φόνος νέας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ της). (χφ., σ. 448).

4. Κάτω στὸ γιαλὸ κάτω στὸ περιγιάλι. (χφ., σ. 450).

Ἦχογραφήθη ἔτι καὶ ἡ μελωδία τοῦ θρήνου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς (χφ., σ. 439).

Χοροὶ τοῦ τόπου τῶν ὁποίων ἡ μουσικὴ ἠχογραφήθη εἶναι: ὁ *συστός*, ὁ *μπάλος*, ἡ *πόλκα* καὶ τὸ *βορναρίκο*.

Ἐκ τῶν ἐργατικῶν ᾠμάτων ἀναφέρομεν τὸ τραγούδι τοῦ θέρου,² τοῦ ὁποῖου δημοσιεύεται κατωτέρω (σ. 266) ἡ μουσικὴ ἐκ καταγραφῆς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Περιστέρη.

Ἐκ τῶν ἐθιμῶν τῆς λαϊκῆς λατρείας σημειοῦμεν ὅτι τὸ ἐσπέρας τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου μετὰ τὸ δεῖπνον ἀφήνεται τὸ τραπέζι ἐστρωμένον μὲ τὰ φαγητά· «δὲν τὸ σηκώνουν» μέχρι τὸ πρωὶ τῆς Καθαρῆς Δευτέρας» (χφ., σ. 135).

¹ Βλ. περὶ τοῦ ᾠματος Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ δημῶδες ᾠσμα «Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή», Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11/12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 229 κ. ἐξ., 245-46.

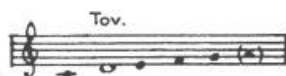
² Τοῦ ᾠματος παραλλ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς Κύθνον (βλ. Ἐθν. Μουσ. Συλλ. Λ.Α. ἀρ. 3963).

Ἡ συνήθεια αὕτη, ἀπαντῶσα καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν αἰτιολογεῖται ἐνταῦθα διὰ ποῖον σκοπὸν γίνεται, ὥς ἐπὶ παραδ. ἐν Μήλῳ, διὰ τὰ ἔλθῃ τὸ στοιχειὸ τοῦ σπιτιοῦ τὰ φάη.¹

Τὸ στοιχειὸ τῆς οἰκίας, προστάτης αὐτῆς, πιστεύεται ὅτι εἶναι ὁ ὄφις τοῦ σπιτιοῦ· «Τὸ φίδι εἶναι ὁ ἥσκιος τοῦ σπιτιοῦ καὶ δὲν τὸ σκοτώνομε» (χφ., σ. 148).

♩ ~ 72 - 78

Πα - ρα - - στη - μό, — πα - ρα - γλυ - μό — μέ -
 θά - λαν νά, — γιὰ νὰ δε - ρί - - ζω, γιὰ
 νά — μέ δέρ - νηό - ο - ρος κιό ἡ - λιος
 νά, γιὰ νὰ μαυ - ρί - - σῶι κρη - δι - νο, — κρη - δι -
 νο ψω - μί - καὶ γά - - λα κιό - λη μέ - κιό - λη -
 μέ - ρα μέσ' - στή - σκά - - - λα.

Ὡς αἰτιολογία τῆς λατρευτικῆς συνηθείας τῆς παρασκευῆς κολλύβων κατὰ τὸ Ψυχασάββατον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων λέγεται ὅτι «τῶν Ἀγίων Θεοδώρων βράζομε τὸ κόλλυβο, παιδὴς ὁ Ἅγιος Θεόδωρος εἶπε στὸν κόσμον νὰ μὴ φᾶνε κρέας τὴν ἀποκριὰ γιὰτ' ἦτανε δηλητηριασμένο τὸ κρέας. Τὸ εἶχε δηλητηριάσει ὁ βασιλιάς, γιὰ νὰ πεθάνῃ τὸν κόσμον, παιδὴς ἐπήγαινε τότε ὁ κόσμος μὲ τὴ θρησκεία τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς δὲν ἐπίστευε.

¹ Βλ. ἐν Ἑπερ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11/12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 292.

‘Ο Ἅγιος Θεόδωρος εἶπε νὰ μὴ φᾶνε κρέας, ν’ ἀποκριώσουνε, ἀλλὰ νὰ βρά-
σουνε σιτάρι γιὰ νὰ φᾶνε. Ἔτσι δὲν φάγανε κρέας καὶ δὲν πέθανε ὁ κόσμος.

Γι’ αὐτὸ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων ὁλος ὁ κόσμος βράζει σιτάρι» (χφ., σ. 325).

Ὁ ἀγροτικὸς βίος ἔχει διαμορφωθῇ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κατοικίας τῶν ἀγροτῶν συμφώνως πρὸς τὴν ιδιόμορφον ἐνταῦθα συγκρότησιν τῆς κοινωνίας, ἥτοι τοὺς προεστούς, τοὺς ἄρχοντας, καί, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, τοὺς δουλοπαροί-
κους, καλλιεργητὰς τῆς γῆς, οἱ ὅποιοι ἐξηρτῶντο ἀπολύτως ἐκ τῶν ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν ὑπαιθρον ἐντὸς τοῦ καλλιεργούμενου κτή-
ματος, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *καθοικία* καὶ *καθέδρα*. Ἡ κατοικία των μὲ πολὺ στενὴν καὶ χαμηλὴν εἴσοδον, μονόσπιτο στενοεπίμηκες, ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ μέχρι σήμε-
ρον, *στάβλος*.¹ Τὰ καλλιεργούμενα κτήματα, κυρίως τὰ γόνιμα, εἶναι περιτετοι-
χισμένα καὶ λέγονται *κλείσματα* (χφ., σ. 173, 311), ἐντὸς δὲ τούτων συντηρεῖται
σήμερον κατὰ τὸ πλείστον καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἡ ὁποία εἶναι οἰκόσιτος. Διὰ τὰ
ποίμνια ὑπῆρχον παλαιότερον, περιορισμένως τὰς σήμερον, ἐκτεταμένα ἀπερί-
φρακτοι περιοχαί, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται *βολαί* (χφ., σ. 435).²

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Mission folklorique à l'île de Kéa (15-29 Août 1960)

Le matériel relevé lors de la mission folklorique à Kéa s'étend sur 452 pages. Il contient des manifestations sur la vie matérielle, sociale et spirituelle du peuple, à savoir sur l'habitation, les vêtements, l'agriculture, les pratiques pendant la naissance, le mariage et la mort, la religion, le culte populaire et la magie; l'astrologie et la météorologie, la divination, les chansons, les contes, les proverbes etc.

De ce matériel l'auteur examine brièvement quelques contes, comme celui a) du Lióndas (Λιόντας), lion, (voir supra, p. 258-260 et fig. 3 et 4). Il s'agit d'un monument colossal, de l'année 600 A.C. Au dire des habitants ce lion fut pétrifié en cet endroit par les fées (Neráïdes), qui sont des êtres démoniaques et se présentent partout en Grèce sous les figures des belles femmes.

Le nom «Neráïda» provient de l'ancien Grec «Néréïs» (Νηρηΐς), mot qui désignait les nymphes de la mer. La croyance que les «Neráïdes» fré-

¹ Περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς αὐτοῦ βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ ἀγροτικὴ κατοικία (ὁ στάβλος) εἰς τὴν Κέα, Ἔπετ. Ἑταιρ. Κυκλ. Μελετῶν, τόμ. 2 (1962), σ. 755-760.

² Βλ. καὶ Ἰω. Ψύλλαν, ἔνθ' ἀν., σ. 162 - 63. Εἰδικώτερον περὶ τῶν βολῶν τῆς Κέας βλ. Ἰωακ. Βισβίτζη, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας, Ἔπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. ΙΘ' (1949), σ. 26-74.

quentent surtout les sources, fleuves et vallons est très répandue aujourd'hui et survit de l'antiquité.

Il faut noter qu'un mythe pareil à celui décrit plus haut, existait déjà dans l'antiquité (voir supra, p. 259). Il est mentionné par Héraclite de Pontus (FHG, vol. II, p. 214. ed. C. Müller).

Viennent ensuite les contes: b) sur la forteresse en ruines de Ste Marina (voir plus haut, p. 257-58 et fig. 2) et la construction de l'église de la Sainte Vierge appelée Castriani (voir p. 261-62, fig. 5, 6); c) sur une caverne se trouvant au sud de l'île où, selon la croyance du peuple, vivait le Cyclope Polyphème (voir p. 260-261); d) sur les Saints Anargyres, médecins, auxquels on sacrifie, le jour de leur fête, des bêtes (voir supra, p. 261); e) sur la procession qui a lieu, dans la période de sécheresse en l'honneur du Prophète Élie, dont l'église se trouve sur la plus haute cime de la montagne de l'île, pour attirer la pluie. Sur la même place existait dans l'antiquité un autel (βωμὸς) consacré à Zeus à qui les habitants offraient des sacrifices dans le cas de sécheresse (voir supra, p. 262-263); f) D'autres contes traitent: des destructions provoquées dans l'île de Kéa par les invasions des corsaires (voir supra, p. 264), de Saint Cassien, dont la légende est très répandue chez les peuples slaves et surtout en Russie (voir supra, p. 263-264) etc.

L'auteur a enregistré également sur bandes de magnétophone 31 mélodies et danses populaires (voir supra, p. 265-66).

B.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΟΘΩΝΟΥΣ, ΕΡΕΙΚΟΥΣΑΝ ΚΑΙ
ΜΑΘΡΑΚΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (6-28 ΙΟΥΛΙΟΥ 1960)

ΥΠΟ ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

Αἱ νησίδες Ὅθωνοί, Ἐρείκουσα καὶ Μαθράκι¹ εὐρίσκονται βορείως τῆς Κερκύρας εἰς θέσιν τριγώνου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἀπέχουσαι περὶ τὰ 7 ναυτικά μίλια ἀπ' ἀλλήλων καὶ τῆς Κερκυραϊκῆς ἀκτῆς, πλὴν τῶν Ὁθωνῶν, οἵτινες ἀπέχουν ἀπὸ τῆς Κερκύρας περὶ τὰ 14 μίλια.

Περὶ τῶν νήσων τούτων δὲν ἔχουν γραφῇ ἰδιαίτεροι μελέται, λαογραφικοῦ ἢ ἱστορικοῦ περιεχομένου, οὐδὲ συλλογὴ τις λαογραφικῇ ἢ γλωσσικῇ ἐφέρετο μέχρι τοῦδε εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐκ τῶν παλαιότερων μελετητῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς Κερκύρας ἐλάχιστοι ἀνέφερον, καὶ μόνον παρεπιπτόντως, τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν νήσων, εἶναι δὲ

¹ Διατηρῶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς Νομαρχίας Κερκύρας καὶ τῶν ἀντιστοίχων Κοινοτήτων, μολονότι παραδίδεται ἡ γραφὴ Ὅθωνοί καὶ Ἐρεικοῦσα (βλ. κατωτέρω).

ἀξιοσημείωτον ὅτι αὐτὸς ὁ I. Partsch, ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ πραγματείᾳ του περὶ Κερκύρας (Die Insel Korfu, Gotha 1887) οὐδὲ ἐν τῷ χάρτι του περιέλαβε τὰς νήσους ταύτας. Μόνας εἰδικὰς περιγραφὰς τῶν τριῶν νήσων ἀνεῦρον εἰς τὰς συντόμους ἐργασίας: α) *Φιλίππον Ν. Οἰκονόμον*, Ὁδυσσεὺς νόστος, ἐν Ἀθήναις 1937, ὅπου ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ καθ' Ὅμηρον Σχερίη εἶναι ἡ νῆσος Ὁθωνοί, καὶ β) Ὁθωνοί, Ἐρρίκουσα, Μαθράκι (ἐκδοσις ἐφημερίδος «Ἡ Κερκυραϊκή»), Κέρκυρα 1957, ὅπου δικαίως διαφημίζεται καὶ ἡ γραφικότης τῶν νήσων.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἐπτανησιακὴν εἰδικώτερον ἱστορίαν, ἡ μὲν τύχη τῶν νήσων, αἵτινες δὲν ἦσαν πάντοτε κατοκνημέναι, ἠκολούθησεν ἐκείνην τῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἄλλων Ἰονίων, τὰ δὲ ὀνόματά των πολλάκις παρήλλαξαν, ἄλλοτε ἄλλως ἀναγραφόμενα παρὰ τῶν διαφόρων συγγραφέων. Εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους ὁ τραγικὸς ποιητὴς Λυκόφρων (ἀρχαί τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.) ἀναφέρει τὴν νῆσον Ὁθρωνόν, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν κατέφυγεν ὁ Εὐβοεὺς Ἐλεφίνωρ, ὅταν ἐφόνευσεν ἄκων τὸν πατέρα του Ἀβαντα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ νῆσος ἦτο πλήρης ὄψεων, διεπεραιώθη ἐκείθεν εἰς τὴν Ἀρραντίαν, πόλιν τῆς Ἡπείρου.¹

Τὸ ὄνομα Ὁθρωνὸς εὐρίσκεται καὶ παρὰ Ἡσαΐω (5ος αἰὼν μ.Χ.)², ἥδη ὁμοῦς ἀπὸ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀναγραφῇ καὶ ὡς *Θορώνος* (Thorenos) ὑπὸ τοῦ Πλινίου³, μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος συναντῶμεν παρὰ Προκοπίου τὸ νεώτερον ὄνομα καὶ δὴ εἰς πληθυντικόν, περιλαμβάνον καὶ τὰς τρεῖς νήσους: Ὁθωνοὶ δὲ καλοῦνται τανῶν αἱ νῆσοι αὗται.⁴

Ὅσον διὰ τὸ χωριστὸν ὄνομα τῆς Ἐρεικούσης ἀναφέρεται ἤδη τοῦτο παρὰ Πλινίω (1ος μ.Χ. αἰ.) καὶ Πτολεμαίῳ (2ος μ.Χ. αἰ.) ὑπὸ τὸν τύπον *Ericusa* καὶ Ἐρικουσα,⁵ τὸ δὲ Μαθράκι (ἡ 3η νῆσος) σημειώνεται εἰς τὸν Πλίνιον ὡς *Μαράθη* (Marathe) ἢ *Μαλθάκη* (Malthace).⁶

¹ Βλ. *Λυκόφρ.*, «Ἀλεξάνδρα», στ. 1034-1044 (ἐκδ. Scheer, 1881).

² Βλ. λέξις: «Ὁθρωνός, ἡ πρὸς Κερκύρα νῆσος».

³ Hist. Nat. IV, 19, 1.

⁴ Ἱστορ. Β', IV, 22 D (σ. 575, στ. 3 κ. ἐξ., Βόννης). Τὸ πλήρες κείμενον: Ταύτης γὰρ τῆς θαλάσσης [ἀπὸ Σικελίας εἰς Κέρκυραν] οὐδαμῇ νῆσον τεθέσθαι, ὅτι μὴ τρεῖς, οὐ πολλὰ ἀποθεν τῆς Φυακίδος, ἀλλ' ὅσον ἀπὸ σταδίων τριακοσίων, ἄγχιστά πη ἀλλήλων οὖσας, βραχείας κομυδὴ καὶ οὐδὲ ἀνθρώπων ἐχούσας οἰκία οὔτε ζώων οὔτε ἄλλων τὸ παράπαν οὐδέν.

⁵ Βλ. Πλίνιον, Hist. Nat. IV, 19, 2 καὶ Κλανδίον Πτολεμαίον, Γεωγρ. ὑψήγ., III, 13, 9. Σημειωτέον ὅτι Ἐρικουσα ἢ Ἐρικουσσα ὀνομάζετο καὶ μία τῶν Λιπάρων νήσων παρὰ τὴν Σικελίαν (βλ. Στράβ. VI, 276, Πλίν., Ν. Η. III, 14, 7).

⁶ Hist. Nat. IV, 19, 2. Πολλοὶ ἐξήγησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα φυτὰ (ἐρείκη καὶ μάραθρον ἢ μάραθρον) ἀλλὰ δὲν διεπίστωσα πληθωρικὴν παρυσίαν τῶν φυτῶν τούτων εἰς τὰς νήσους.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐφθάρησαν ἢ ἀντικατεστάθησαν. Οὕτω ὁ Ἄραβς γεωγράφος Idrisi (ζήσας ἐν Σικελίᾳ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα) ὀνομάζει τοὺς Ὅθωνοὺς *Thano*.¹

Εἰς τοὺς πορτολάνους τοῦ 16ου αἰῶνος αἱ νῆσοι ἀναφέρονται μὲ τὰ ὀνόματα: 1. Ὅθονοι («εἰς τοὺς Ὅθονοὺς ἀράσσεις εἰς τὴν μερέαν τοῦ λεβάντε»).² 2. Ἐριχοῦσα ἢ Ριχοῦσα ἢ Ἐρίχουσα³ καὶ Μαυλέρρα ἢ Μαυλέρρες.⁴ 3. Σαμαθράκι (Μεγάλο καὶ Μικρό).⁵ Ἐκτοτε ἀναγράφονται εἰς τοὺς διεθνεῖς ναυτικούς χάρτας τὰ αὐτὰ περίπου ὀνόματα ὑπὸ τοὺς τύπους: Fano ἢ Fanu, Merlera ἢ Mariner καὶ Samathraki ἢ Mandracha.⁶ Τὰ σύγχρονα ὅμως λαϊκὰ ὀνόματα εἶναι: Ὅθονοι ἢ Θονοί, Ἐρείκουσα ἢ Ροῦξα καὶ Μαθράκι. (Ἐθνικά: Θονιώτης, Ρουξιιώτης, Μαθρακιώτης).

Ἐπεσκέφθην τὰς νήσους ταύτας πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης καὶ μελέτην τοῦ λαϊκοῦ βίου, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀριθ. ἐγγρ. 40556 τῆς 20ῆς Ἰουν. 1960) καὶ παρέμεινα εἰς μὲν τὴν Ἐρείκουσαν ἀπὸ 6-12 Ἰουλίου, εἰς τὸ Μαθράκι ἀπὸ 13-19 Ἰουλίου καὶ εἰς Ὅθωνοὺς ἀπὸ 20-28 Ἰουλίου 1960.⁷

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐμελέτησα μετὰ πάσης δυνατῆς λεπτομερείας τὸν παραδοσιακὸν βίον καὶ τὰ μνημεῖα τοῦ λαοῦ τῶν κατοίκων, οἵτινες προθύμως καὶ μετὰ ζήλον με ἐβοήθησαν εἰς τὸ ἔργον μου. Συνεγέντωσα καὶ ἐκ τῶν τριῶν νήσων πλουσιώτατον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον κατέγραψα εἰς 580 ἐν ὅλῃ σελίδας χειρογράφου, μεγάλου σχήματος 8ου, καὶ προσέθεσα εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 2344.

¹ Βλ. παρὰ *Tomaschek*, Zur Kunde der Balkan-halbinsel (Sitzungsb. der Akad. d. Wiss. in Wien, τόμ. CXIII (1886) (Τὴν παραπομπὴν μοῦ ἀνεκοίνωσεν εὐγενῶς ὁ καθηγητὴς Μιχ. Δάσκαρις, 1960). Ὁ τύπος *Thano* δεικνύει ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἦτο τότε ἀκόμη εἰς τὸν ἐνικὸν (Ὅθωνός), ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ μεταγενέστερον *Fano*.

² Βλ. *Arm. Delatte*, Les portulans grecs (Université de Liège), Paris 1947, σ. 305.

³ Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 266, σ. 33 καὶ 305.

⁴ Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 190 καὶ 266.

⁵ Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 305.

⁶ Βλ. καὶ παλαιούς χάρτας εἰς τὸ Ναυτικὸν Μουσεῖον Πειραιῶς.

⁷ Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπραγματοποιήθη καὶ γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς νήσους, παρὰ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀνατεθεῖσα εἰς τὸν συντάκτην κ. Δημ. Κρεκούκιαν.

⁸ Ἀναγράφω ὡς ἀντιπροσωπευτικὰ τὰ ὀνόματα τῶν Προέδρων τῶν 3 Κοινοτήτων τῶν Ὅθωνων *Χριστοφόρου Κατέχη*, τῆς Ἐρείκουσης *Στεφάνου Κατέχη* καὶ τοῦ Μαθρακίου *Δημητρίου Κασίμη*, οἵτινες ἔγιναν φορεῖς τοῦ φιλοξένου πνεύματος τῶν κατοίκων.

Εἰς τὰς σελίδας ταύτας περιέχονται ἐν προχείρῳ ἀναλύσει. α') Ἐκ τοῦ κατὰ παράδοσιν βίου τοῦ λαοῦ: εἰδήσεις λατρείας, μαγείας, μαντικῆς καὶ δεισδαιμονιῶν, ἔθιμα γεννήσεως, γάμου καὶ τελευτῆς, στοιχεῖα γεωργικοῦ καὶ ναυτικοῦ βίου, κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς ἰατρικῆς, ὑφαντικῆς καὶ βιοτεχνιῶν, εἰδήσεις περὶ ἐνδυμασιῶν, χορῶν καὶ μουσικῆς, περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν κ.ἄ. β') Ἐκ τῶν μνημείων τοῦ λόγου, ᾠσματα 170, δίστιχα 146, παραμύθια καὶ μῦθοι 30, εὐτράπελοι διηγήσεις καὶ περιπαίγματα 47, παραδόσεις 103, παροιμίαι 208, αἰνίγματα 21, ἐπῳδαὶ 10, παιδιαὶ 8, τοπωνύμια, βαπτιστικὰ ὀνόματα καὶ παρωνύμια, ἰδιωματικαὶ λέξεις, ἐπιφθέγματα, ἐπιφωνήματα κλπ.

Κατετέθησαν ἐπίσης εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον καὶ ταινίαι ἐκ μαγνητοφωνήσεως, εἰς τὰς ὁποίας περιελήφθησαν 120 θέματα, ἤτοι: ᾠσματα καὶ δίστιχα 85, ἐκκλησιαστικὰ μέλη 6, μουσικὴ χορῶν 2, νανουρίσματα 7, περὶ κείμενα 20 καὶ τινὰ ἐπιφωνήματα ζώων ἢ θρηνητικὰ ἐκδηλώσεις κατὰ τὸν γαμήλιον ἀποχωρισμόν.

Αἱ ἰδιαίτεραι παρατηρήσεις μου διὰ τὸν λαϊκὸν βίον καὶ τὴν λαογραφίαν ἐκάστης νήσου ἔχουν ὡς ἑξῆς:

1. Εἰς τὴν Ἐρείκουσαν (ἢ Ἐρικουσαν) οἱ κάτοικοι, περὶ τοὺς 600, διαβιοῦν μὲ τοπικὴν ἐνότητα καὶ παραδοσιακοὺς δεσμούς, τοὺς ὁποίους καθιστοῦν στενωτέρους, ἂφ' ἐνὸς μὲν ἢ εἰς τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος ἀπομόνωσης τῆς νήσου (περὶ τὰ 7 ναυτ. μίλια ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Κερκύρας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Μαθράκι καὶ τοὺς Ὀθωνοὺς), ἂφ' ἑτέρου δὲ ἢ κοινὴ ναυτιλιακὴ ὑπηρεσία τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ εἰς μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἢ μετανάστευσις εἰς Ἀμερικὴν, ὅπου καὶ «Ἀδελφότης Ἐρεικουσίων», ὑφισταμένη ἀπὸ τοῦ 1949. Οἱ παραμένοντες κάτοικοι (περὶ τοὺς 450) ἀποζοῦν ἐκ τῶν ἐμβασμάτων, ἐκ συντάξεων καὶ ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς ἀλιείας.¹ Κοινὰ ἐπώνυμα ἐν τῇ νήσῳ (Ἀργυρός, Κατέχης, Κασίμης, Μάνεσης, Ὁρφανός, Δαλιέτος, Μανρομάτης, Μιτσιάλης) δεικνύουν τὴν ἀρχικὴν οἰκογενειακὴν ἐνότητα, ἣτις φαίνεται ὅτι προέρχεται (ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας δύο νήσους) ἐκ Παξῶν. Κατὰ τὴν τοπικὴν παράδοσιν «Τὸ νησί κάποτε εἶχε ἐρημώσῃ, κ' ἦρθαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωνοὺς Παξινὲς οἰκογένειες, ποὺ ἦταν ἐκεῖ, καὶ τὸ κατοίκησαν.» Ὡς δυνάμεθα ὁμῶς νὰ εἰκάζωμεν ἀπὸ μεσαιωνικὸν ὁδηγὸν ναυσιπλοίας (πορτολάνον), ἡ νῆσος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος κατάρκειτο, ἂφοῦ ὁ ὁδηγὸς ὁμιλεῖ περὶ ἐκκλησίας. [Εἰς τὴν Ἐρείκουσαν. . .]

¹ Εἰς παλαιότερους χρόνους ἡ νῆσος εἶχεν ἴδιον στόλον ἱστιοφόρων, ὅστις, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γεροντοτέρων ἔφθανε τὰ 70 πλοῖα, χωρητικότητος ἀπὸ 25 μέχρι 150 τόννων.

τὸ ἄραμα τῶν καραβίων ἔναι εἰς τὴν μερέαν τῆς ὁστρίας... καὶ τὸ νερὸ ἔναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν σπιάντζα τὴν μεγάλην». ¹ Εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον εὐρίσκεται καὶ σήμερον ὁ ναὸς τῆς ἁγ. Τριάδος μετὰ τοῦ νεκροταφείου καὶ ὁ νεώτερος τοῦ ἁγ. Νικολάου.

Εἰς τὸ συγκρότημα τῶν δύο τούτων ναῶν, οἵτινες μετὰ τοῦ παρακειμένου κελλίου τοῦ ἑφημερίου καὶ τοῦ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Ἄ. Συγγροῦ (1912) Δημοτικοῦ Σχολείου ἀποτελοῦν τὸ θρησκευτικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς νήσου, τελοῦνται αἱ πανηγύρεις καὶ αἱ σχολικαὶ ἐορταί, χρησιμοποιοῦσαι ὡς λεωφόρον εἰς τὰς λιτανεῖας καὶ τὰς παρελάσεις των τὴν ἀμμόδη καὶ γραφικὴν παραλίαν (βλ. εἰκ. 1). ²

Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ νῆσος εἶναι δυνατὸν ν' ἀποκλεισθῇ καὶ ἐπὶ 15 ἢ 20 ἡμέρας, πρᾶγμα ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποθηκευτικὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. ³

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου (ἐμβαδοῦ 4 τετρ. χιλιομ. καὶ μὲ ἀνώτατον ὑψόμετρον 134 μ.) κατοικεῖται εἰς ἐσκορπισμένους συνοικισμούς, οἵτινες φέρουν ὀνόματα μὲ τὴν κατάληξιν -άτικα (*Κασσιάτικα, Νικολάτικα, Γκριτσάτικα, Δαμασκάτικα* κλπ.) καὶ ἀποτελοῦν μικρογραφίαν χωρίων. Ἐμπορικὸν κέντρον εἶναι τὸ «Πόρτο» (Λιμάνι) καὶ μεσογειακότερος συναγισμὸς τὰ «Λέντρα». Ἡ ἀρδευσὶς γίνεται δι' ἀγροτικῶν γερανῶν.

Οἱ κάτοικοι, ὀνομαζόμενοι κοινῶς *Ρουξιώτες* ἢ *Ρουκουσιῶτες* (καὶ ἡ νῆσος *Ρουξά*), συναντῶνται ἐκάστοτε εἰς τοὺς δύο λιμένας τῆς νήσου, ὅσας ὑπάρχει ἀπόπλους ἢ ἀφίξεις πλοιαρίου, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, καὶ κυρίως κατὰ τὴν τριήμερον πανηγυριν τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς Κυριακῆς μέχρι τοῦ ἀπογεύματος τῆς Τρίτης. Ἐνδιαφέρει ἀπὸ λατρευτικῆς ἀπόψεως ὁ τοπικὸς πανηγυρισμὸς τοῦ Πάσχα, διότι δεικνύει παράδοσιν σαφῶς ἐπτανησιακὴν. Ἡ «Ἀνάστασις» τελεῖται καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ ἐσπέρας τοῦ

¹ Βλ. *Arm. Detatte*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 305-306.

² Τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον εἶναι διτάξιον, λειτουργεῖ ὅμως ἀπὸ καιροῦ μὲ ἓνα μόνον δημοδιδάσκαλον, τὸν κ. Κ. Μάνεσιν (πολύτιμον πληροφορητὴν μου εἰς τὰ λαογραφικά).

³ Οἱ παλαιότεροι διηγοῦνται, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἱστιοπολείας ἡ νῆσος ἀπεμονοῦτο ἐπὶ τρίμηνον, πολλάκις δὲ ἐχρειάζοντο 20 ἡμέραι διὰ νὰ φθάσῃ μικρὸν ἱστιοφόρον ἀπὸ τῆς Ἑρεϊκούσης εἰς τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἢ τὰν ἀπαλιν. Τοῦτο ἐξηγεῖ διατὶ ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας ἡ νῆσος (ὡς καὶ οἱ Ὀθωνοὶ) ἐχρησιμοποιήθη ὡς τόπος ἐξορίας τῶν Ριζοσπαστῶν (Ἐνωτικῶν) Ἰ. Μομφεράτου, Ἡ. Ζερβοῦ-Ἰακωβάτου κ.ἄ. (Δεικνύεται εἰσέτι ἡ οἰκία Γ. Κατέχη, ὅπου παρέμεινεν ὁ Ἰ. Μομφεράτος, νυμφευθεὶς ἐν τῇ νήσῳ τὴν Ἀγγελικὴν Μάνεση). Σήμερον, παρὰ τὴν εὐχερεστέραν διὰ βενζινοπλοίων ἐπικοινωνίαν, ἡ νῆσος ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῇ ἑαυτὴν ἐν ἀπομονώσει, ἰδιαίτερος ἐπειδὴ στερεῖται ἱατροῦ καὶ τακτικῆς τηλεφωνικῆς ἢ τηλεγραφικῆς ἐπικοινωνίας, ἐπίσης δὲ καὶ λιμένος μὲ τεχνικὰ ἔργα ἀσφαλείας.

Μ. Σαββάτου, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρωίαν τῆς Κυριακῆς.¹ «Πᾶμε ὅλοι τὸ χάραμα τῆς Κυριακῆς στὴν ἐκκλησιά, ὁ καθένας μὲ τὸ κερί του. Ὅταν ἀπολύση, ἀφήνουν ὁ καθένας ἓνα ἄβγὸ κόκκινο γιὰ τὸν παπά, κ' ἔχουν ἄλλα καὶ τσουγκρίζουν. Φιλιόμαστε ὅλοι μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη». Ἀρχίζουμε ἀμέσως τὸ χορὸ στὸ προαύλιο, καὶ ὁ παπὰς πιάνεται πρῶτος. Ἐπειτα φεύγει ὁ κόσμος, νὰ φάῃ στὸ σπίτι του (ἀργὶ στὸ φοῦρνο, ὅχι σουβλιστό) καὶ ξανάρχεται τ' ἀπόγιομα γιὰ τὸν ἑσπερινό. Ἀρχίζουμε πάλι τὸ χορὸ, ὡς ἀργὰ τὸ βράδυ. Τῇ Νιὰ Δευτέρα γίνεται ξανὰ λειτουργία καὶ χορὸς, ὡς τὸ μεσημέρι. Τ' ἀπόγιομα κάνουμε ἐπισκέψεις σ' ὅλα τὰ

Εἰκ. 1. Ἡ λιτανεία τῆς Τρίτης τοῦ Πάσχα διὰ τοῦ ἀμμόδου αἰγιαλοῦ (*Ερείκουσα).

σπίτια. Τὴν Τρίτη ἀρχίζουμε πάλι μὲ λειτουργία στὸν Ἅγιον Νικόλα. Ἀκολουθεῖ ἡ μεγάλη λιτανεία τῶν εἰκόνων, ποὺ γυρίζει σχεδὸν σ' ὅλες τὶς γειτονιές. Μπροστὰ πάει ὁ σταυρὸς καὶ τὰ ξαφτέρουγα καὶ τὸ σχολεῖο μὲ τὴ σημαία. Καὶ τελειώνει πάλι ἡ μέρα μὲ χορὸ» (χφ., σελ. 23).

Ἡ ἐνδυμασία τῶν κατοίκων εἶναι σήμερον ἀπλοποιημένη καὶ ἀστική, ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς νέας γυναῖκας, διατηρεῖται ὅμως καὶ ἡ ἰδιόζουσα ἀμφίεσις τῆς παλαιᾶς νησιώτισσας, μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ τὸ μα ν τ ἡ λ ι τῆς κεφαλῆς («μαῦρο», «καφένιο» ἢ «χρωματιστό», ποὺ αἱ νεώτεροι τὸ φοροῦν «ἀλαφάτσα»), τὸ ἄσπρο πο κά μι σο (πάννινο ἢ «καμπρένιο»), τὸ φο υ σ τ ἄ ν ι

¹ Πρβλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικη Λατρεία, Ἀθ. 1946, σελ. 257.

(μαῦρο, καφέ ἢ μπλε) καὶ οἱ ἄσπρες κάλτσες τὰ «σκαρτσούνια», ποὺ δίδουν πολλὴν γραφικότητα εἰς τὸ βάδισμα καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὸν χορόν.

Εἰς παλαιότερους χρόνους (μέχρι τοῦ 1915) οἱ ἄνδρες ἔφερον βράκαν, ἄσπρες κάλτσες καὶ τσαρούχια, ἄσπρο πονκάμισο, γελέκι σταυρωτὸ καὶ φέσι κόκκινο μὲ φοῦντες». Αἱ γυναῖκες ἔφερον ἐπίσης «τσιποῦνι» καὶ «γιακέτα» ἢ «σιγκού-νι», «κότολο» (=ἐσωτερικὴν φούستان) καὶ «σάλτσα» (ἐξωτερικὴν φούستان). Ἰδιό-τυπος καὶ πλουσιωτάτη εἰς διακόσμησιν ἦτο ἡ νυμφικὴ ἀμφίεσις τῆς Ἑρεικουσιώ-τισσας, κοινὴ σχεδὸν εἰς Ὀθωνοὺς καὶ Μαθιράκι, καὶ ἄρκετὰ διάφορος τῆς Κερκυ-ραϊκῆς. Περιελάμβανε «μέρζες» καὶ «φοῦντες» εἰς τὸ κεφάλι, «πεσελεῖ» χρυσοκεντη-μένο, «ποδιά» μεταξωτὴ κ.ἄ. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ συνδυασμοῦ Παξιακῶν, Κερκυραϊκῶν καὶ Ἑπειρωτικῶν στοιχείων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν σημειῶνω, ὅτι εἰς τὰ γαμήλια ἔθιμα τῆς Ἑρεικούσης ἰδιάζων εἶναι ὁ θρήνος τῆς ἀποχωριζομένης ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης, ὅστις καλεῖται «τόϊ» (προφανῶς ἀπὸ «τὸ δι!») καὶ δείγμα τοῦ ὁποίου ἐμαγνητοφώνησα.

Οἱ χοροὶ τῶν Ἑρεικουσιωτῶν εἶναι γραφικοὶ (συρτός καὶ σταυρωτός), τὰ δὲ συνοδευτικὰ δίστιχα εἶναι κυριώτατα θαλασσινα, ἐμπνεόμενα ἀπὸ τὴν νοσταλ-γίαν τῶν ἀποδημόνων ἢ τὰ αἰσθήματα ἀγάπης τῶν οἰκείων καὶ τῶν ἀγαπημέ-νων τῶν. Ἡ μουσικότης τῶν κατοίκων παρουσιάζεται ἀξιοσημεῖωτος, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ὁμαδικὴν ἐκτέλεσιν τῶν συνοδευόντων τοὺς χοροὺς ἁσμάτων, ἄνευ ὀργάνων, καὶ μὲ τὰς γυναικείας φωνὰς ἐπικρατούσας. Εἰς τὴν συνοικίαν «τὰ Δέντρα» αἱ γυναῖκες ἐτραγούδησαν, ὁπότε ἐμαγνητοφώνησα ὑφαίοντα δημοτικὰ ἄσματα.¹

Αἱ ἐπιχωριάζουσai παραδόσεις ἐν τῇ νήσῳ ἀναφέρονται συνήθως εἰς θέ-ματα ναυτικά, ταξιδίων, ἀποχωρισμοῦ καὶ ναυαγίων ἢ εἰς θέματα πειρατείας καὶ νυκτερινῶν συναντήσεων. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν σχέσιν τῶν νήσων τούτων πρὸς τὰς ἑναντι Ἑπειρωτικὰς καὶ Ἀλβανικὰς ἀκτὰς, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τῶν γενέτειραν, εἶναι ἡ κατωτέρω ἱστοριοκομυθικὴ παράδοσις.

«Ἦταν ἓνα βράδυ τρεῖς ἀδερφάδες ἐδῶ στὸ νησί καὶ χειροπλίζανε (=χειρο-μυλίζανε). Στὸ χειρόπλισμα ἀπάνω τραγουδοῦσαν. Ἦρθανε τρεῖς κλέφτες, ξένοι ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, καὶ γυρίζανε στὸ νησί. Ἀκούσανε τὰ τραγούδια καὶ μπήκανε μέσα, νὰ τίς πάρουνε. Μὲ τὸ μέσα ποὺ μπαίνανε, ἡ μία πρόλαβε κ' ἔσβησε τὴ φωτιά κ' ἐκρύφτηκε. Τὶς δύο ἄλλες τίς προλάβανε καὶ τίς κατεβάσανε στὸ γιालό.

¹ Αἱ γυναικεῖαι φωναὶ ἔχουν ὀξυνθῇ καὶ ἐκ τῶν ἐπαναλαμβανομένων καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀναφωνήσεων, διὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων τῶν ἐκ μακρινῶν ἀποστάσεων.

Ἐκεῖ πάλι τοὺς ξέφυγε ἡ δεύτερη καὶ κρύφτηκε. Μείνανε μὲ τὴν τελευταία, πὺν τὴ μπάσανε στὴ βάρκα τοὺς κ' ἐφύγανε. Ἐπήγανε στὰ μέρη τοὺς, στὴν Αὐλώνα. Ἐκεῖ μόλις φτάσανε, πῆρε ὁ ἕνας τοὺς τὴν κοπέλα αὐτὴ στὸ σπῖτι του. Τὴν εἶχε γιὰ ὕπερέτρια, μὰ εἶδε πὼς ἡ γυναῖκα ἦταν τυχερὴ καὶ τὸ σπῖτι ἐπλούταινε. Εἶπε λοιπὸν τοῦ γιοῦ του νὰν τὴν παντρευτῇ κ' ἔτσι ἔμεινε γυναῖκα του. Ἐκανε παιδιά, ἔφτασε στ' ἀγγόνια !

Μιὰ μέρα τὴ ρωτήσανε τ' ἀγγόνια της τί θέλει νὰ τῆς κάμουνε, νὰ τὴν εὐχαριστήσουνε. Αὐτὴ τοὺς ἐζήτησε νὰ τὴν ἀνεβάσουνε ὡς ἀπάνω στὸ βουνό, στὸ Λουγαρά, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Αὐλώνα, γιὰ ν' ἀντικρύσῃ τὴ θάλασσα. Τὴν πῆγανε τ' ἀγγόνια της ὡς τὸ βουνό. Ὅταν εἶδανε τὴ θάλασσα, αὐτὴ τοὺς παρακάλεσε νὰ τὴν κατεβάσουν ὡς τὴ θάλασσα, ἴσα ἴσα νὰ πλύνῃ τὰ χέρια της. Τὴν κατεβάσανε στὸ γιालὸ καὶ τότες ἐκέλη τὸς ἐζήτησε νὰ τὴν περάσουνε μὲ μιὰ βάρκα στὸ ἀντικρυνὸ νησί, στὴν Ἐρείκουσα, ἴσα-ἴσα νὰ φιλήσῃ τὰ χῶματα. Πῆρνε αὐτοὶ τότε μιὰ βάρκα κ' ἤρθανε ἀκριβῶς στὸν Ἅγ. Νικόλα, ὅπου ἦταν παλιότερα ἡ ἐκκλησιοπούλα, ἀλλὰ τότες ἦταν ἐρειπωμένη. Μεγάλον κόπο εἶδαν ἡ γοιὰ τὰ ἐρείτιά της, ἔσκυψε κ' ἐφίλησε τὶς πέτρες καὶ τὰ χῶμα καὶ εἶπε στὰ παιδιά: «Τώρα εἶμαι εὐχαριστήμενη, ἐγγόνια μου !» Καὶ πέθανε. Καὶ τὴν ἐταφίσανε ἐκεῖ στὰ ἐρείτια* (χφ., σ. 162-163).

II. Εἰς τὸ Μαθράκι ὁ βίος παρουσιάζεται περισσότερον Κερκυραϊκός, ἰδιαίτερος λόγῳ τῶν ἐπιγαμιῶν μετὰ τῆς βορειοδυτικῆς περιοχῆς τῆς Κερκύρας (τ' Ἀγύρου) καὶ τῆς συχνότερας χρησιμοποίησεως Κερκυραϊκῶν ἐργατικῶν χειρῶν. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη καταφαίνεται ἀμέσως ἐκ τῆς νεωτεριζούσης ἐνδυμασίας τῶν γυναικῶν καὶ τῆς ποικίλης ἀρχιτεκτονικῆς τῶν οἰκιῶν. Οὐχ ἦττον οἱ Μαθρακιῶται εἶναι καὶ αὐτοὶ καλοὶ ναυτικοί, ἐργαζόμενοι ἐπίσης εἰς μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἔχοντες ἀνεπτυγμένην τὴν ἀλιευτικὴν τέχνην καὶ τὴν τοπικὴν ναυσιποίαν.¹ Οἱ δύο μικροὶ λιμένες τῆς νήσου, ὁ νότιος καὶ ὁ ἀνατολικός, ὅταν συμπληρωθῶν εἰς τεχνικὰ ἔργα, δύνανται ν' ἀποβοῦν κέντρα σταθμεύσεως κατὰ τὸν διάπλουν τῆς περιοχῆς, ἡ δὲ ἀμμόδης ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι ἀπὸ τὰς γραφικωτέρας τῆς Ἑπτανήσου.

Ἡ παλαιότερα χρονολογία τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσα ἐν τῇ νήσῳ εἶναι ἡ τοῦ ἔτους 1807, ἐνεπίγραφος εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Νικολάου τῆς «Κάτω Πάντας», δηλ. τοῦ πρὸς τοὺς Ὀθωνοὺς τμήματος τῆς νήσου.

¹ Κατὰ τὰς ἀναμνήσεις τῶν παλαιότερων τὸ Μαθράκι διέθετε περὶ τὰ 30 ἱστιοφόρα, τὰ ὁποῖα ἔφθαναν μέχρις Αὐλώνας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Κατὰ τὴν τοπικὴν παράδοσιν εἰς τὸ Μαθράκι οἱ πρῶτοι οἰκισμοὶ ἰδρύθησαν ἀπὸ τοὺς Παξινοὺς τῶν Ὀθωνῶν, «φυγοδίκους», οἱ ὅποιοι μάλιστα, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Σαβῖνοι, ἐξήτησαν συζύγους ἀπὸ τὴν Ἑπειρωτικὴν ἀκτὴν καὶ τὰς ἔφεραν ἐδῶ ἐξ ἀρπαγῆς (χφ., σ. 249-250). Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι, ὅταν μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571), ἤρχισαν νὰ κινουῦνται μὲ περισσοτέραν ἀσφάλειαν οἱ ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς νησιῶται, ἦλθον Παξινοὶ καὶ Ἑπειῶται εἰς Ὀθωνούς, ἀπὸ ἐκεῖ δέ, πληθυνομένων τῶν οἰκογενειακῶν μελῶν, μετεπήδησαν εἰς τὰς νήσους Ἐρείκουσιν καὶ Μαθράκι. «Μέχρι πέντε γενεές, καταγόμαστε ἀπὸ τοὺς Ὀθωνούς... Ἦτανε ξανὰ κατοικημένο τὸ Νησί. Αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ἦταν ἀπὸ τὴν Ἑπειρο. Εἶχε σκινάρια μεγάλα ἐδῶ, κ' ἦτανε τὰ καλόβια τους χωμένα μέσα, γιὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀπὸ τσ' Ἀλτζερίνους» (χφ., σ. 229).

Εἰς τοὺς πορτολάνους τὸ Μαθράκι ἀναφέρεται ὡς *Σαμαθράκι*, τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τοὺς διεθνεῖς χάρτας.¹

Τὸ Μαθράκι ἔχει ἑκτασὶν 3.500 μέτρων, μὲ ἀνώτατον ὑψόμετρον 152 μ. καὶ 500 κατοίκους. Ἐκ τούτων οἱ 150 εὐρίσκονται ἐκτὸς τῆς νήσου, εἴτε ὡς ναυτικοὶ εἴτε ὡς ἀπόδημοι καὶ ἐπαγγελματίαι. Μέχρι τοῦ 1923 ἡ νῆσος ἀνῆκεν εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς Ἐρεϊκούσης κοινότητα («Κοινότης Ἐρεϊκούσης καὶ Μαθράκης»), εἰς δὲ τὸ ἐντύπον μητρώων τοῦ 1844 ἀνευρίσκονται τὰ ἐπωνύμια Ἀργυρός, Κατέχης, Κασίμης, Μάστορας, Ὀρσάνος, κ.ά. Κοινὰ ἐπίσης φαίνονται καὶ τὰ τοπωνύμια Μαθρακίου καὶ Ἐρεϊκούσης, συμπίπτοντα συνήθως μὲ τὰ τῶν Ὀθωνῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ μὲ τὰ τῶν Παξίων.

Μικρὸν ὄρος χωρίζει τὴν νῆσον Μαθράκι εἰς δύο τμήματα, τὴν «Ἀπάνω Πάνταν» (τὸ νότιον μέρος) καὶ τὴν «Κάτω Πάνταν» (τὸ βόρειον). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον χωρίζονται καὶ οἱ κάτοικοι εἰς Ἀπανωπαντῖτες ἢ Ἀπανωμερῖτες (40 οἰκογένειαι) καὶ Κατωπαντῖτες (54 οἰκογένειαι), τοῦτο δὲ δημιουργεῖ ἀμύλλαν καὶ μιζοαντιζηλίαν, αἵτινες παρὰ τὰ δυσάρεστα ὁδηγοῦν κάποτε καὶ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν χώρων. Παλαιότερα ἐκκλησίαι τῆς νήσου εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόλαος τῆς Κάτω Πάντας, μὲ κειμήλια καὶ παλαιὸν νεκροταφεῖον καὶ μὲ παράδοσιν πανηγύρεως κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα. Εἰς τὴν Ἀπάνω Πάνταν ἐκτίσθη προσφάτως νεώτερος ναός, τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος (Κερκυραϊκὴ ἐπίδρασις), ὅστις ἐορτάζει τὴν 13ην Ἰουλίου. Ἡ ἐορτὴ δίδει ἀφορμὴν εἰς συγκέντρωσιν πανηγυριστῶν ἐκ τῶν τριῶν νήσων καὶ ἐκ τῶν χωρίων τῆς Κερκύρας, μὲ ἐκδηλώσεις χορῶν

¹ Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 305. Σημειωτέον ὅτι ὁ πορτολάνος διακρίνει καὶ «Μικρὸ Σαμαθράκι». Πρόκειται διὰ τὴν μικρὰν νησίδα Διάπολο, ποὺ εὐρίσκεται πρὸς τὸ μέρος τῆς Κερκύρας.

καὶ συμμετοχὴν λαϊκῶν ὀργανοπαικτῶν. Οἱ τοπικοὶ λαϊκοὶ χοροὶ εἶναι ὁ «χωριάτικος» (Κερκυραϊκός), «νησιώτικοι συρτοὶ» καὶ ὁ «σταυρωτός». Ωραιοτάτα ἐχορεύθη ἀπὸ ὁμάδα Μαθρακιωτισσῶν, κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ 1960, συρτός, τὸν ὁποῖον συνώδεναν δίστιχα ναυτικοῦ περιεχομένου, μὲ τὸ τσάκισμα «χάνομαι γιὰ σέ».

Τὴ θάλασσα τὴν ἀρμυρὴ θὰ τήνε χαλκώσω,

θὰν τήνε στρώσω μάρμαρο, νὰ ῥτω νὰ σ' ἀνταμώσω¹ (χφ., σ. 220-221) κ.ἄ.

Ἡ τοπικὴ ἐνδυμασία διατηρεῖται ἐλάχιστα μεταξὺ τῶν γυναικῶν, ἰδίᾳ ἐκείνων τῆς Κάτω Πάντας. Κατὰ τὰς ἀναμνήσεις τῶν παλαιότερων, οἱ ἄνδρες ἔφε-

Εἰκ. 2. Λαϊκοὶ ὀργανοπαῖκται ἐκ Κερκύρας εἰς πανήγυριν τοῦ Μαθρακίου.

ρον «σέλλα» ἢ «πλατοβράκι» (= βράκαν), γελέκο καὶ σκαλτσούνια ἄσπρα, πάντοτε δὲ ἐφόρουν *τρίτσαν* (ψάθινον πῖλον) κατὰ Κερκυραϊκὴν ἐπίδρασιν. Τῶν γυναικῶν ἡ ἐνδυμασία ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Ἑρεϊκούσης.

Οἱ οἰκονομικοὶ πόροι τοῦ Μαθρακίου (ὡς καὶ τῶν ἄλλων δύο νήσων) εἶναι κυριώτατα ἡ ἐλαιοκομία (παραγωγή μέχρι 45.000 κιλῶν ἐλαίου), ἡ οἰκιακὴ κτηνοτροφία, ἐλάχιστα δημητριακά, τὰ κηπευτικά, ἡ ἄλιεία καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμβάσματα. Οἱ κάτοικοι ζοῦν εἰς χωριστοὺς συνοικισμοὺς οἱοι: τὰ *Μπενάτικα*, τὰ *Γεάτικα*, τὰ *Κατσουράτικα*, *Φουριάτικα*, *Καραγκιουλάτικα*, *Ρουσάτικα* κλπ., τὰ δὲ ὀνόματα ταῦτα ὀφείλονται εἰς παρωνύμια τῶν κυρίων οἰκογενειῶν, ἀπαραίτητα μετὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν. Εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τούτους συγκεντρώνονται κατὰ

¹ Ἀνταγωνιστικῶς οἱ Ρεϊκουσιώτισσες ἐχόρευσαν ἐπίσης, κατὰ τὴν αὐτὴν πανήγυριν, συρτόν, μὲ τὴν συνοδεῖαν τοῦ ἔσματος:

— Μιὰ κόρη, μιὰ μαργολινὴ

κάτω σὴν Ἀμμο περπατεῖ... κτλ. (χφ., σ. 210-211).

ομάδας οἱ κάτοικοι - συγγενεῖς, τὸν μὲν χειμῶνα παρὰ τὴν ἐστίαν¹, τὸ δὲ θέρος εἰς κοινὸν προαύλιον («ἀφοδιὰν») καὶ συζητοῦν, ἀνταλλάσσουν εἰδήσεις, ἀφηγοῦνται παραμύθια καὶ θρύλους, ἀλλὰ καί... ἀκούουν τὸ ραδιόφωνον. Εὐτυχῶς ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν γυναικῶν εὐφυεῖς ἀφηγήτριαι, αἵτινες μεταδίδουν εἰς τὰς νεωτέρας παραμύθια καὶ ᾄσματα (παραλογὰς) μὲ καλὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν. Εἰς μίαν τοιαύτην συγκέντρωσιν, εἰς τὴν συνοικίαν Καραγκιουλάτικα, κατέγραψα καὶ ἐμαγνητοφώνησα πολλὰ κείμενα παραλογῶν καὶ δίστιχα τοῦ γάμου, μὲ ὁμαδικὴν ἐκτέλεσιν καὶ πλήρη διαδοχικὴν σειρὰν (χφ., σ. 261-278).²

Ὁ γάμος εἶναι φυσικὸν νὰ συγκινή τὰς μικρὰς κοινωνίας τῶν νήσων τούτων, πολὺ περισσότερον ποῦ οἱ γαμβροὶ ἀναμένονται ἐκ τοῦ ταξιδίου καὶ ἔπειτα πάλιν μεταναστεύουν. Τὰ γαμήλια ἔθιμα καὶ τὰ ᾄσματα εἶναι ἐκ τῶν πιστότερον καὶ τελετουργικώτερον διατηρουμένων: «Τὸ πρῶτο βράδυ, ποῦ μπαίνει ἡ νύφη στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, τὴν ὑποδέχεται ἡ πεθερὰ μ' ἓνα μαχαίρι, ἓνα πιάτο ρύζι, μύγδαλα καὶ κουνφέτα ἀνακατωμένα. Τὴν προσμένει ἡ πεθερὰ πρὶν μπῆ, καὶ τῆς δίνει τὸ μαχαίρι. Τὸ τσιτάει αὐτὴ στὴν πόρτα τοῦ οἴου καὶ μένει ἐκεῖ ὡς τὸ βράδυ. Ἐπειτα τῆς δίνει τὸ πιάτο μὲ τὸ ρύζι, καὶ ἡ νύφη πίνει μὲ τὴ χούφτα τῆς μπρὸς πίσω τρεῖς φορές, ὥστε νὰ ριζώσει κ' ἐκεῖ πὺν ἔσται κ' ἐκεῖ πὺν πάει» (χφ., σ. 262). Τὸ Μαθράκι ἔχει ἕντος τοῦ πελάγους τοιαύτην ὁριζοντίαν θέσιν διὰ τὰ ἀποδημοῦντα ἢ ἐπανερχόμενα πτηνά, οὗτω δὲ καθίσταται μία τῶν ἐξαιρετικῶν νήσων διὰ τὸ «διάβα» τῶν τρυγόνων καὶ τῶν κηνήγιόν των. Τοῦτο ἔχει ὁδηγήσει τοὺς κατοίκους εἰς τὴν ἐπινόησιν τῆς λεγομένης «κιούδας» (πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἰταλ. chiudere=κλείω), ἐνὸς κλειστοῦ χώρου εἰς σχῆμα καλύβης ἀπὸ ξηρὸς κλάδους, ὅπου κρύπτεται καὶ καιροφυλακεῖ ὁ κυνηγός. Ἐναντι τῆς κιούδας ἔχει οὗτος προηγουμένως στήσει πλαστὰ δένδρα, ὅπου ἐπικάθηνται κουρασμένα τὰ πτηνά, ὁλόκληρος δὲ ἡ ἐκ τριῶν καὶ πλέον χιλιομέτρων ράχis τῆς νήσου εἶναι γεμάτη ἀπὸ τοιαῦτα ξηρόδενδρα καὶ κιούδες (βλ. εἰκ. 3).

Τὸ τοπίον τοῦ πέριξ πελάγους μετὰ τῶν νήσων, τῶν νησίδων καὶ τῆς Κερκυραϊκῆς ἀκτῆς εἶναι ἀπὸ τὰ γραφικώτερα τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ βράχοι, αἱ ἀκταὶ καὶ ἡ ἀμμώδης ἀνατολικὴ παραλία ἔχουν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς κατοίκους θρύλους καὶ ἀφηγήσεις, ὅσον καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὴν θάλασσαν. Τοὺς δύο

¹ Τὸ Μαθρακιώτικο σπίτι εἶναι συνήθως ἐπίμηκες μὲ διάδρομον («σαλόνι») εἰς τὸ κέντρον, δύο δωμάτια («καμαρί») ἐκατέρωθεν, πρόσθετον κουζίναν («μαγερεῖο») δεξιὰ, καὶ ἐν προεκτάσει ὑπόστεγον χῶρον («ξεχυτό»).

² Ἐκ τῶν παραλογῶν τὰς ὁποίας κατέγραψα εἰς τὸ Μαθράκι, πολλοὶ συμπίπτουν πρὸς τὰς τῆς βορείου Κερκύρας, τὰς περιλαμβανομένας εἰς τὴν καλὴν συλλογὴν τοῦ Ἰ. Κ. Μαρτζοῦκου, Κερκυραϊκὰ δημοτικὰ τραγούδια, Ἀθῆναι 1959.

μικροὺς βράχους παρὰ τὴν νησίδα Διάπολο, οἱ ὅποιοι ὄντως ὁμοιάζουν πρὸς πλοῖον μετὰ τῆς λέμβου του, οἱ Μαθρακιῶτες ὀνομάζουν «Καράβι» καὶ «Βαρκοῦσαν». «Ἦτανε, λέει, ἓνα καράβι τούρκικο, πὺν ἤθελε νὰ πάη στὸ Διάπολο, νὰ κλέψῃ τὰ καντήλια τοῦ Ἁγ. Νικόλα, τῆς κλησοπούλας πού 'ναι ἐκεῖ. Ἐρριξε μάλιστα καὶ τὴ βάρκα, γιὰ νὰ βγοῦνε τὰ πληρώματα νὰ κλέβουνε τὴν ἐκκλησιά. Μὰ ὁ Ἁγ. Νικόλας τὰ πέτρωσε καὶ τὰ δυό, ὅπως εἶναι τώρα ἐκεῖ πὺν τὰ βλέπουμε».

Μία ἄλλη παράδοσις ἐξηγεῖ τὴν διαμόρφωσιν ὄλων τῶν νήσων τοῦ συγκροτήματος: «Ὅταν ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν κόσμον κ' εἶχε φτειάξῃ ἐδῶ κοντὰ τὴν Ἰταλία,

Εἰκ. 3. Πρόσοψις τῆς «κιούδας» κυνηγίου (Μαθράκι).

εἶχε ἀκόμα στὰ χέρια του τὶς λάσπες, πὺν τοῦ τέλειωσε ἡ χεριά. Ἐτίναξε λοιπὸν τὰ δάχτυλά του καὶ πέταξε τ' ἀπολασπίδια ἐδῶ στὴ δική μας θάλασσα κ' ἐβγήκανε τοῦτα τὰ νησιά [ἐννοεῖ καὶ τοὺς Ὀθωνοὺς καὶ τὴν Ἐρείκουσαν]. Ἐπειτα ξαναπῆρε ἄλλη χεριά γιὰ νὰ φτειάξῃ τὴν Ἑλλάδα...» (χφ., σ. 227).

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἥτις εἶναι ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς νήσου, παρατήρησα πληθὺν μεταξωτῶν μανδηλίων, διακοσμοῦντων τὸ ἐσωτερικὸν τῆς. Περὶ τούτων μὲ ἐπληροφόρησεν ὁ ἐπίτροπος κ. Γ. Μάστορας, ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἀναθήματα εἰς τοὺς νεκρούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἱ γυναῖκες (σύζυγοι, μητέρες, ἀδελφαὶ ἢ θυγατέρες) ἀποθέτουν τὰ μανδήλια τῆς κεφαλῆς των. Συγκλητικὸν ἔθιμον, πὺν πιθανῶς ἔχει ὑποκαταστήσει τὴν ἀρχαίαν κοπὴν ἢ κατάθεσιν τῆς κόμης ἐπὶ τοῦ νεκροῦ.

III. Οἱ Ὀθωνοὶ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα τῶν τριῶν νήσων, μητροπόλις ἀπὸ ἀπόψεως ἀποικισμοῦ καὶ ἀριστοκρατικῇ κοιτίς τῶν διασπαρεισῶν οἰκογενειῶν.

Ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῆς πόλεως Κερκύρας δις τῆς ἐβδομάδος διὰ μεγαλυτέρων βενζινοπλοίων, εἶναι δὲ ἔδρα ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ, ὡς ἦτο παλαιότερον πρωτεύουσα τοῦ «Δήμου Διαποντίων». Ὁ νότιος λιμὴν τῆς «Ἄμμος» εἶναι σχετικῶς ὑπὴνεμος, θὰ ἡδύνατο ὅμως νὰ καταστῇ ἀσφαλὴς διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἔργων τοῦ παρακειμένου ὁρμου. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον συγκεντρώνεται ἡ ἐμπορικὴ

Εἰκ. 4. «Ρασοφόρεμα» μικροῦ παιδιοῦ πρὸς ἴασιν, τελεοθὲν εἰς τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα Κερκύρας.

καὶ ἐπιβατικὴ κίνησις τῆς νήσου (παντοπωλεῖα, ἐστιατόρια, καφενεῖα, κοινοτικὸν ἱατρεῖον) ἀλλὰ ἡ οἰκογενειακὴ διαβίωσις τῶν κατοίκων γίνεται εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς συνοικισμοὺς, τὸ «Χωριό» καὶ τὴν «Δάφνη» τῆς «Ἀπάνω Πάντας», εἰς τὰ «Κασιμάτικα, Δελετάτικα, Δαμασκάτικα» κλπ. τῆς «Κάτω Πάντας». Τὰ ἐπώνυμα ἐνταῦθα εἶναι τὰ βασικά τῶν εἰς τὰς ἄλλας νήσους γνωστῶν: Κατέχης, Κασίμης Μάστορας, Ἀργυρός, Μάνεσης, Ὁρφανος, Δαλιέτος κ.ἄ., ἅτινα, ὡς εἵπομεν, φαίνεται ὅτι προέρχονται ἐκ Παξῶν.¹ Μόνον διὰ τὸ Κατέχης ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ Βελλιανίτης, ὅστις πρῶτος κατεῖχε πολλὰ κτήματα εἰς Ὀθωνοὺς

¹ Βλ. Μητροφῶν τῆς Κοινότητος Ὀθωνῶν ἀπὸ τοῦ 1840.

καὶ οὕτω ἀπεκλήθη Κατέχης. Ἡ πληθώρα τῶν οἰκογενειῶν μὲ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον ὠδήγησε καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν παρωνυμίων, οὕτω δὲ διὰ μόνον τὸ ὄνομα Κατέχης ἐμετρήσαμεν 18 χωριστοὺς κλάδους, οἵτινες κάποτε καὶ υἱοθετοῦν τὸ νέον παρωνύμιον.

Ἡ νήσος εἶναι θαμνώδης καὶ ἐλαιοφυτευμένη, διαθέτει δὲ χώρους πρὸς ποικίλην καλλιέργειαν. Εἶναι μικρογραφία μεγαλυτέρας γῆς, ἥτις παρουσιάζει πλουσίαν μορφολογίαν εἰς διάφορα ὑψόμετρα, ποικίλην ἐδαφικὴν σύστασιν, βλάστησιν καὶ πανίδα. Ἐχει σχῆμα πλατύφυλλον, μὲ ἐμβαδὸν περὶ τὰ 10 τετρ. χιλιόμετρα, μακρόθεν δὲ φαίνεται ἐπιμήκης «ὡς δορὰ λέοντος». Τὸ ἀνώτατον ὑψόμετρον τῶν Ὀθωνῶν εἶναι 393 μ., εἰς δὲ τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τῆς ἀνάπτεται φάρος μεγάλης ἐντάσεως, ἐξ οὗ προφανῶς διηυκολύνθη καὶ ἡ παρευμολογία τοῦ «Ὀθωνός» εἰς Φανός («Fano») εἰς τοὺς διεθνεῖς χάρτας.

Διὰ τὸν ἐποικισμὸν τῆς νήσου ἡ τοπικὴ παράδοσις ἐπαναλαμβάνει ὅσα λέγονται καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους. «Ἦρθαν ἀπὸ τοὺς Παξοὺς οἱ Βελλιανῖτες κ' ἐκάμανε κατοχὴ στοὺς Ὀθωνοὺς. Τότε ἦσαν Κατέγῃδες. Ἐπειτα ἦρθαν κι ἄλλες οἰκογένειες. Μὲ τὸν καιρὸ ἐπληθύναν καὶ πηγάσανε καὶ στ' ἄλλα νησιά. Ἀπὸ τὸ «Χωριὸ» τῶν Ὀθωνῶν κατὰγονται ἅλοι οἱ Κατέγῃδες ποὺ ὑπάρχουν στὰ τρία νησιά. Ἐκεῖ καὶ περὶ τὰ χρόνια εἶχανε ἀσπὰ οἱ Ὀθωνῶτες κτήματα στὸ Μαθράκι καὶ πηγαιναν καὶ τὰ καλλιεργοῦσαν. Ἐβάσανε τὸ ξενάρι στὸ καῖκι καὶ πηγαίνανε στὸ Μαθράκι κι ἀλατρεύανε¹ (χφ., σ. 335-336).

Ἀξιοπρόσεκτος εἶναι ὁ παλαιότερος τρόπος ἐπικοινωνίας καὶ συνεννοήσεως τῶν συγγενῶν κατοίκων τῶν τριῶν νήσων. «Ἐκάναμε σινάλο μὲ φωτιές. Ἄμα ἠθέλαμε νὰ ποῦμε κάτι, ἀνάβαμε φωτιά καὶ μᾶς καταλαβαίνανε. Ὅταν εἶχαμε δικό, ποὺ γύριζε στὸ νησί του, ἰδίως μὲ κακοκαιρία, ἔκανε φωτιά, νὰ δοῦμε ὅτι ἔφτασε καλά. Ἀμέσως κ' ἐμεῖς «ἐκάναμε στιά», γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι εἶδαμε. Τὸ ἴδιο καὶ σὲ ἄρρωστο. Τύχαινε κανένας ἄρρωστος καὶ τὸ ξέραμε. Ἄν πηγαινε καλύτερα, ἐκάναμε φωτιά· ἂν δὲν καλυτέρευε, δὲν ἀναβαν. Σήμερα ἀνάβουμε φωτιές καὶ στὶς ἐκλογές».

Παρὰ τὴν κοινὴν προέλευσιν κυκλοφοροῦν εὐτράπελα περιπαίγματα, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ κάτοικοι τῆς μιᾶς νήσου σατιρίζουν τοὺς κατοίκους τῆς ἄλλης. Τὸ περιεργὸν εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὰς τρεῖς νήσους ἀκούονται περιπαίγματα διὰ τοὺς Παξίους, οἱ ὁποῖοι ὑποτίθεται ὅτι εἶναι οἱ μητροπολιτικοὶ γενάρχη.

¹ Ὑπάρχει ὁμως παράδοσις περὶ ἐποικισμοῦ τῶν Ὀθωνῶν καὶ ἐξ Ἡπείρου ἀπὸ πρόσφυγας Παργιανούς, ὅτε ἡ Πάργα ἐπωλήθη εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν (1819). Ἐπίσης πρὶν ἀρχίσουν αἱ ἐλαιοφυτεῖαι, εἰς τὰς τρεῖς νήσους ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἄμπελος. Ἀνεξήτουν τότε ἐργατικὰς χεῖρας εἰς τὴν ἀπέναντι Βόρειον Ἡπείρου, ὁπόθεν προσήρχοντο πολλοί.

Οἱ Ὅθωνοὶ φημίζονται διὰ τοὺς ἐργατικούς ναυτικούς των, οἵτινες προσλαμβάνονται εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Κεφαλλήνων καὶ τῶν Ἰθακησίων, ἢ ἄλλου τόπου ἐφοπλιστῶν. Παλαιότερον ἢ νῆσος διέθετε στόλον ἰδικῶν της μεγάλων ἱστιοφόρων, ἄνω τῶν 30, σήμερον δὲ τῆς ἀνήκει τὸ φορτηγὸν Σοῦλα Γ., 3.000 τόννων, ἰδιοκτησία τοῦ ἀγγλικῆς καταγωγῆς Ὅθωναίου Α. Γκρήνγουνδ.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀνέρχονται εἰς 800, ἐκ τῶν ὁποίων 200 ἀποδημοῦν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ ἀπασχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν, 100 δὲ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος (Κέρκυραν, Πάτρας, Ἀθήνας, Πειραιᾶ κλπ.). Ὑπολογίζεται ὅτι εἰσέρχονται ἐξ ἐμβασμάτων καὶ συντάξεων κατ' ἔτος εἰς τοὺς Ὅθωνοὺς περὶ τὰς 60.000 δολλαρίων. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο εἶναι καὶ τὸ μόνον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συγκρατήσῃ ἐπὶ τῆς ἀπομεμονωμένης ταύτης νήσου τοὺς ἐναπομένοντας κατοίκους. Ἡ ἀγάπη ὅμως καὶ τῶν ἐξ Ἀμερικῆς ἐπαναπατριζομένων πρὸς τὸν πατρῶον βράχον τῆς Ἀδριατικῆς εἶναι συγκινητικὴ, ὥς ἐπίσης καὶ ἡ φλογερὰ ἑλληνικότης τῶν ἀκριτῶν τούτων τῆς ἰσθμίου θαλάσσης, οἵτινες μετὰ στοργῆς προσβλέπουν εἰς τὴν ἐπτανησιακὴν τῶν πατρίδα καὶ πάντοτε συνεμερίσθησαν μετ' αὐτῆς τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας.

Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τοπωνύμια καὶ τὰς σχετικὰς παραδόσεις ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὁμοίως, ὅτι ἡ νῆσος ἐπῆρξε θεᾶτρον ἱστορικῶν καὶ πολεμικῶν γεγονότων εἰς τὴν ἐσχατιὰν ταύτην τοῦ Ἰονίου. Οἱ κάτοικοι δεικνύουν «βενετσιάνικα κάστρα» εἰς τὰ δύο ὑψηλὰ σημεῖα τῆς νήσου, εἰς τὸ Μεροβίγλι καὶ εἰς τὸ Χωριό. Ἐπίσης ὀνομάζουν «Καστὸν» ἐρεῖπια παρὰ τὸ Φανάρι καὶ δεικνύουν «στὴ Μπαταρία» τὰ προχώματα, «ὅπου εἶχαν τοποθετήσει οἱ Βενετσιάνοι τὰ κανόνια τους καὶ χτυποῦσαν τοὺς Γάλλους. Οἱ Γάλλοι ὅμως ἐβγάλανε τοὺς Βενετσιάνους κ' ἐκάρανε τίς δυὸ ἐκκλησιές». Ὀνομάζουν «τοῦ Φραντσέζου κουκούλι» τόπον, ὅπου ἴσως ὑπῆρξε τάφος Γάλλου στρατιώτου τῆς Ναπολεοντείου ἐποχῆς. Ὁμιλοῦν διὰ πειρατὰς «Ἀλιτζερίνους», εἰς δὲ τὸ τοπωνύμιον «Σταυρὸς» ἀναφέρουν μάχας Ἑλλήνων, Γάλλων καὶ Ἰγγλέζων ἢ Τουρκαλβανῶν ἐπιδρομῶν μετὰ τῶν ἐντοπίων. «Ἐτρεξε ποτάμι τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ φονικὸ πὺν ἔγινε ἐκεῖ πάνω, κ' ἔφτασε στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ ἐστήσανε σταυρό». Ὁ σταυρὸς εἶναι πέτρινος καὶ λευκὸς (εἰκ. 5), πιθανῶς δὲ ἐστήθῃ ὡς φυλακτῆριος εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης καὶ τῶν φαράγγων, εἰς τὸ σημεῖον τῆς διασταυρώσεως περισσοτέρων ὁδῶν (σταυροδρόμι) καὶ εἰς τόπον ἔρημον.¹

¹ Τοιούτους σταυροὺς εἰς ἔρημα καὶ ἄοπτα σημεῖα εἶχον ὑψώσει παλαιότερον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Παξῶν, εἰς δὲ τὴν Ἰθάκην, εἰς παρόμοιον μέρος, ἔχει ἤδη δημιουργηθῇ χωρίον καὶ ἀνεγερθῇ ναὸς μετὰ τὸ ὄνομα «Σταυρὸς».

Περίεργος εἶναι καὶ ἡ «ὀμηρικὴ» παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μέγα καὶ γραφικώτατον σπήλαιον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς (μήκους περὶ τὰ 100 μέτρα, πλάτους περὶ τὰ 10-15 καὶ ὕψους περὶ τὰ 20), εἶναι «ἡ σπηλιὰ τῆς Καλυψῶς».¹ Οὐδόλως λοιπὸν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ θεωρία τοῦ ἀρχαιολογοῦντος Φ. Ν. Οἰκονόμου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ νῆσος τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Ναυσικᾶς ἦσαν αὐτοὶ οὗ-

Εἰκ. 5. Ὁ «Σταυρός» καὶ ἡ ὁμώνυμος θέσις εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν ἐχύθη αἷμα ἐκ πολέμου.

τοι οἱ Ὅθωνοί. (Βλ. μελέτην του: Ὀδυσσέως νόστος, ἐν Ἀθήναις 1937). Ἀλλὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Ἰονίου ἢ καὶ τοῦ Αἰγαίου πέλάγους σπήλαια ἀξιοπρόσεκτα ὀνομάζονται «τοῦ Κύκλωπος» ἢ «τῆς Καλυψοῦς».

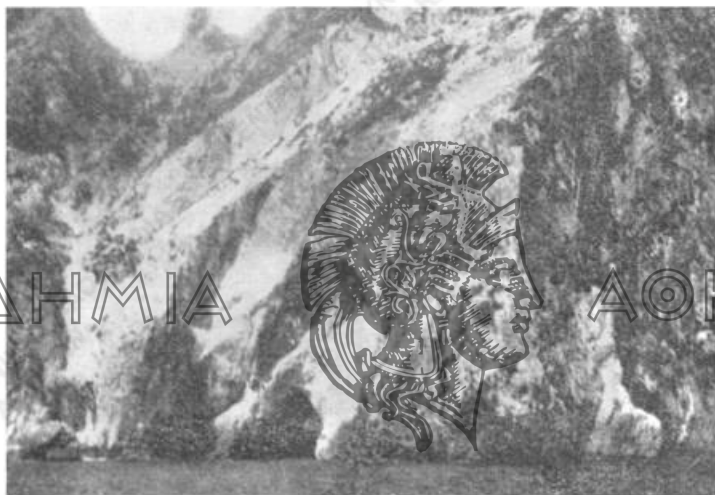
Παλαιαὶ χρονολογικαὶ ἀναγραφαὶ τὰς ὁποίας ἀνεῦρον ἐν τῇ νήσῳ εἶναι κυριώτατα ἡ τοῦ ἔτους 1696 ἐπὶ πωλητηρίου ἐγγράφου, κατὰ τὸ ὁποῖον «οἱ κου-μέσκιου (= ἐπίτροποι) τῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὀθωνιώτισσας,

¹ Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ παλαιὰ γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου, ὅστις ἔγραψε περὶ τῶν Ὀθωνῶν: «Καὶ φαίη ἄν τις τὴν Καλυψὼ ἐνταῦθα γενέσθαι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸν Ὀδυσσεῖα [εἰς Φαιακίδα] διαπορθμέσασθαι». Ἱστορ. Β', IV, 22 d.

κὺρ Λιάτζος Μαλίτζης καὶ κὺρ Πέτρος Κατέχης [ἡγόρασαν] δύο κομμάτια χωράφι, λεγόμενο εἰς τὸ Κεχρὶ» κλπ.¹

Σημειωτέον ὅτι τῆς Μονῆς ταύτης ὁ ναὸς σφύζεται σήμερον, ἀνήκων εἰς τὸ χωρίον Δάφνη, καὶ διατηρῶν νεωτέρας τινὰς εἰκόνας (Χριστὸς εἰκονοστασίου, 1852) καὶ κώδωνας (1783). Εἰς τὸν γυναικωνίτην ἀνεῦρον ξυλοκρέββατον χαρᾶκτηριστικοῦ τύπου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον διὰ τὴν ἐκφορὰν πτωχῶν νεκρῶν.

Μεγάλῃ πανήγυρις ἐν τῇ νήσῳ τελεῖται κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγ. Τριάδος ἀκριβῶς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἑρείκουνσαν. Ἀξιοπρό-

Εἰκ. 6. Ἡ εἰσόδος τοῦ λεγομένου «Σηλαίου τῆς Καλυψοῦς» (᾽Οθωνοί).

σεκτος εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν τῇ νήσῳ λιτανεύσεων πρὸς τὰς πολυήμερους καὶ πολυστάθμους τῶν Παξῶν (βλ. Ἐκθεσίᾳ μου εἰς τὴν Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 9-10 (1955-57), ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 420). Τοῦτο ἐτηρεῖτο παλαιότερον, ὅτε κατὰ τὴν Τρίτην τοῦ Πάσχα μετέφερον ἐν λιτανείᾳ τὰς εἰκόνας τῶν ἐκκλησιῶν: Ἀγ. Γεωργίου (Χωρίου), Παναγίας (Δάφνης) καὶ Ἀγ. Παρασκευῆς (Δαμασκάτι-

¹ Ἀπὸ τὸ ἰδιωτικὸν ἀρχεῖον τοῦ κ. Θεοδώρου Κασίμη, ἐτῶν 81, ὅστις ἐχρημάτισε πρόεδρος μὲν τῆς Κοινότητος ᾽Οθωνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1914-1924, γραμματεὺς δὲ ἀπὸ τοῦ 1924 - 1940. Εἶναι ἀρίστη πηγὴ τοπικῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν, τὸ δὲ Ἀρχεῖον του, περιλαμβάνον πλεῖστα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα (πωλητήρια, προικοσύμφωνα, ἐγκυκλίους, ὁμολογὰ, ἐπιστολάς κλπ.), εἶναι πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τῶν τριῶν νήσων. Μεταξὺ τῶν ὑπερδιακοσίων ἐγγράφων τὰ ὁποῖα ἐφυλλομέτησα, ἐσημείωσα παλαιότερας χρονολογίας τὰ ἔτη 1696, 1749, 1757, 1758, 1761, 1768, 1772, 1784, 1795, 1800 καὶ 1828.

κων) εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα τῆς παραλλας. Ἡ κοινὴ συνάντησις ἐγίνετο εἰς τὸν «Σταυρόν», κατὰ δὲ τὴν κάθοδον, μόλις ἀντίκρουζον τὸν λιμένα, ἔκαμνον στάθμευσιν καὶ δέησιν. Ἡ τοποθεσία ἐκείνη ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται «Δέησις». Αἱ εἰκόνες παρέμενον εἰς τὴν Ἀγ. Τριάδα μέχρι τῆς Παρασκευῆς, ὅποτε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ τῶν αὐτῶν σταθμεύσεων ἐπανεφέροντο ἐν λιτανείᾳ εἰς τοὺς ναοὺς των¹ (χφ., σ. 365).

Μεγάλῃ λαϊκῇ συγκέντρωσις μὲ ἐνδιαφερούσας λαογραφικὰς ἐκδηλώσεις γίνεται ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον τῶν Ἀπόκρεων, ἰδίᾳ τὴν Τυρινὴν Κυριακὴν

Εἰκ. 7. Γάμος εἰς Ὀθωνούς. Τὸ τραπέζι γεῦμα (200 ἄτομα),
μόνον εἰς τοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι.

καὶ τὴν Καθαρὰν Δευτέραν, εἰς τὴν τοποθεσίαν «Καμποῦλι». «Μαζεύονται ἀπ' ὅλο τὸ νησί. Ἔρχονται μὲ ντόπια βιολιά καὶ μὲ φουσαρμόνικες, ντυμένοι μάσκερες, ἀπ' ὅλες τῖς γειτονιῆς. Τὰ κορίτσια φοροῦν παλιὰς Ὠωνιώτικες φορεσιῆς, ἄλλοι κάνουν τὴ νόφη καὶ τὸ γαμπρὸ καὶ ἔχουν πάντα ἓνα ντυμένονε γιατρό, ποὺ δίνει τὰ φάρμακα. Παριστάνουνε καὶ τὴ «μάμμη», πὼς τάχα πάει νὰ ξεγεννήσῃ τὴ νιό-νυφη. Στὸ τέλος τὸ ρίχνουν στὸ χορὸ, ὡς τὸ βράδυ. Χορεύουν συρτὰ διάφορα: Γαστουριώτικο, Ἀγυριώτικο (τῆς Κερκύρας), Παξινίτικο, Ὠωνιώτικο καὶ Καλαματιανὰ. Χορεύουν καὶ καντριλίες καὶ πόρκες...» (χφ., σ. 405).

Ἀπὸ τὰ γαμήλια ἔθιμα, περισσότερον ἰδιότυπα τῶν Ὀθωνῶν (καὶ τῶν ἄλλων νήσων) δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ ἔθνημα ποὺ ἄδονται ἀπὸ ὁλόκληρον

¹ Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ κοιναὶ αὐταὶ λιτανεῖαι περιορίσθησαν εἰς τὰ γειτονικά χωριά τῆς Ἀπάνω Πάντας Δάφνης καὶ Χωριό. (χφ., σ. 428). Ὁ Ἀγ. Γεώργιος τοῦ Χωριοῦ εἶναι ἐπίσης παλαιὰ ἐκκλησία.

τὴν ὁμήγουριν κατὰ τὴν ξναρξιν καὶ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου. Ὅταν καθήσουν εἰς τὴν «τάβλα» (τὸ γαμήλιον τραπέζι, ὅπου παρακάθεται καὶ ὁ ἱερεὺς), τραγουδοῦν ὅλοι ἀντὶ προσευχῆς τὸ ἐξῆς:

- Ἐδῶ π' ἐστρώσαν τὸ σουφρὰ κ' ἐκάναν τὸ τραπέζι,
κορίτσια ἐτραγουδούσανε μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».
«Χριστὸς Ἀνέστη», μάτια μου, κ' ἔλα νὰ φιληθοῦμε,
τώρα ποὺ εἶναι Λαμπριὰ νὰ μὴ μαρτυρηθοῦμε!

Εἰκ. 8. Ζεῦχος νεονύμφων. Ἡ νύμφη μὲ παλαιότεραν τοπικὴν ἀμφίεσιν (Ὁθωνοί).

Καὶ ὅταν θὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ τραπέζι, θὰ τραγουδήσουν ὅλοι μαζί τὸ πρῶτον χορευτικὸν ᾄσμα, τὸ ὁποῖον ἀπαραιτήτως εἶναι τὸ ἐξῆς.

- Φοῦστα μου μπαρμπαρέζικη, σιδερασματωμένη,
ὅπου σὲ ἀρματώνανε δώδεκα παλληκάρια,
γυρεύει πόρτο γιὰ νὰ μπῇ, λιμάνι γιὰ ν' ἀράξῃ.
— Σὲ τί πόρτο θέλω νὰ μπῶ, σὲ τί λιμνὶ ν' ἀράξω;
Στὴν Κίμουλο θέλω νὰ μπῶ κ' ἐκεῖ νὰ πᾶ' ν' ἀράξω,
ὅπ' ἔχει τὰ γλυκὰ κρασιά, τὰ ἔμορφα κορίτσια!
Πίνοντας τὰ γλυκὰ κρασιά, φιλώντας τὰ κορίτσια.

Τὸ ἄσμα τοῦτο χορεύεται μετὰ «σταυρωτὸν» χορὸν εἰς τὸν ἐγγύτερον πρὸς τὴν τράπεζαν χώρον, μετὰ κορυφαίους τὸν μάγειρον (ἢ πρωτομάγειρον) καὶ τὴν νύμφην, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ μέρος ὁ γαμβρός. Εἰς τὸν μάγειρον ἔχουν δώσει «ἓνα μαντήλι χρωματιστό, γεμάτο κουφέτα, καρδία, ἀμύγδαλα, κι αὐτὸ τὸ κρατοῦν ἀπὸ τὶς δυὸ ἄκρες του, μαζί με τὴ νύφη». Ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι προσκεκλημένοι καὶ συγγενεῖς, ἰδίᾳ γυναῖκες καὶ κορίτσια, μέσα δὲ εἰς τὸν κύκλον τοῦ χοροῦ ἔχουν συγκεντρωθῇ τὰ μικρὰ παιδιά, τὰ ὅποια ἐπίσης χορεύουν, πιασμένα ἀπὸ τὴν ποδιὰν ἢ τὰ μαντήλια τῆς νύφης. Ὁ μάγειρος συνεχίζει τὸν χορὸν μέχρι τοῦ τελευταίου στίχου: «Πίνοντας τὰ γλυκὰ κρασιά κτλ.», ὁπότε σκορπίζει τὰ κουφέτα εἰς τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν καί, καθὼς ἐκεῖνα ὁρμοῦν νὰ τὰ συλλέξουν, ὁ χορὸς παύει μέσα εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὰς εὐχάς.

Εἰς τὰ χωρία Δάφνην καὶ Χωριὸ ἀνεῦρον ἐνδιαφέροντα κείμενα παραλογῶν, τὰ ὅποια κατέγραψα. Μεθ' ἱκανοποιήσεως διεπίστωσα ὅτι καὶ νεαρᾶς ἡλικίας ἄτομα ἐγνώριζαν νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὰ τραγούδια αὐτά, καὶ τοῦτο διότι, ὅπως μοῦ ἔλεγαν, «παρακαλοῦν τὶς μητέρες τους νὰ τοὺς τὰ ποῦνε, σὰν παραμῦθια». Ἀπὸ τὴν σχεδὸν ἑκατοντούτιδα Φωτεινὴν Ἀ. Κασίμη κατέγραψα εἰς Δάφνην ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγὴν ἀκριτικοῦ ἄσματος εἰς δωδεκασυλλάβους στίχους («Τὰ τέσσαρα, πᾶ πάντε ἦτον ἐνὶ ἀδρεφιά...») ἣτις ἐχορεύετο «ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ παπποῦ της» ὡς «κουτσὸ» (χφ., σ. 485), ἐπίσης δὲ καὶ ἀπὸ τὸν ἄνω τῶν 90 ἐτῶν, Γεώργιον Ν. Κατέχην, κατέγραψα παραλλαγὴν τοῦ γνωστοῦ ἄσματος «τοῦ παπᾶ Βεργῆ» (χφ., σ. 456).¹ Εἰς τὸ «Χωριὸ» κατέγραψα παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τῆς «Κόρης ταξιδεύτριας» (ἀπὸ τὴν Ἑλένην Κ. Κατέχη, ἐτῶν 68), ὅπου ἡ κόρη εἶναι «ἄρχοντοπούλα ἀπὸ τὴν Ἑγριπο» (χφ., σ. 521-2),² ἐπίσης δὲ καὶ παραλλαγὴν τῆς «Σούσας» μετὰ τὴν χαρακτηριστικὴν μουσικὴν του.³ Εἰς τὸ αὐτὸ «Χωριὸ» ὁ Γεώργ. Κατέχης - Μποτσόλης μοῦ διηγῆθη εἰς πλήρες πεζὸν κείμενον τὸ παραμῦθι «Κολώνιος καὶ Ἀρχεστράτα» (χφ., σ. 496-503), δηλ. τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας.

Παραδόσεις καὶ δοξασαὶ κυκλοφοροῦν πολλαὶ εἰς τὴν γραφικὴν νησίδα τῶν Ὀθωνῶν, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα, ἡ νύκτα καὶ τὸ φῶς εἰσχωροῦν παντοῦ ὡς κυρίαρχοι, ἀφήνοντας ἐλάχιστον χώρον εἰς τοὺς κατοίκους καὶ τὴν γῆν των.

¹ Βλ. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ Ρεδεμνιώτισσα Σουλτάνα Εὐμενία Βεργίση κτλ., Κρητ. Χρονικά, τόμ. Ε', 1951, σ. 349 - 384.

² Περὶ τοῦ ἄσματος βλ. Στ. Π. Κυριακίδου, Κόρη ταξιδεύτρια, Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier, τόμ. Ι, Athènes 1956, σ. 333 - 336.

³ Ἐνδιαφέρει ἡ λέξις «ἐλεεία» ἢ «ἐλεή», τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται εἰς Ὀθωνοὺς αἱ γυναῖκες, διὰ νὰ δηλώσουν τὸ μέλος τοῦ ἄσματος. «Παλιὸ τραγοῦδι μετὰ τὴν ἐλεεία του» (χφ., σ. 434).

Πλείσται εἶναι αἱ ἱστορικαὶ (περὶ τῶν Ἀλιτζερίνων) παραδόσεις, ὡς καὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς Νεράϊδας, Τελώνια, βρικόλακας, χαμοδράκια κ.ἄ., πάντοτε σχεδὸν σχετικαὶ μὲ τὴν θάλασσαν.

«Ήτανε ἓνα καῖκι ἀραγμένο στ' Αἰλάκι. Ἀλλὰ ὁ καπιτάνιος τοῦ ἀλλιῶς τὸ εἶχε ἀραγμένο ἀποβραδὶς κι ἀλλιῶς τὸ ἤυρισκε τὸ πρῶτ'. Λέει, θὰ κοιμηθῶ μέσα, νὰ δῶ τί γένεται. Ἐκοιμήθηκε λοιπὸν στὴν πλώρη κ' ἐπερίμενε. Τὴ νύχτα, στὶς 12 ἡ ὥρα, ἄκουσε σάλαγο, καὶ ὕστερα κρόν, κρόν, κρόν, ἄκουσε ποὺ ἀσκώνανε τὴν ἄγκυρα. Δὲν ἐσηκώθηκε νὰ δῇ. Σὲ λίγο ἄκουσε παλαμάκια καὶ τὸ καῖκι ξεκίνησε. Αὐτὸς ἐκατάλαβε πὼς ἦτανε Νεράϊδες ποὺ τὸ ταξιδεύανε. Στὸ πέλαγος ἀνοιχτά, ἀκούει μιὰ ἀπὸ τὶς Νεράϊδες νὰ λέη: «Μοῦ μυρίζει αἷμα χριστιανικό!» Αὐτὸς πρὶ πολλὴ ἐγινότουνε κουλουμεπάρι ἀπὸ τὸ φόβο του... Κάποτε ἔφτασε τὸ καράβι στὸν προορισμό του, οἱ Νεράϊδες χτυπήσανε πάλε τὰ παλαμάκια κ' ἐβγήκανε... Ὅταν ἔγινε ἡσυχία, βγήκε κι αὐτὸς νὰ δῇ ποῦ βρισκότανε. Ἐκατάλαβε πὼς ἦτανε στὴν ἔρημο, στὴ Μπαρμπαριά. Εἶδε ἐκεῖ καὶ δέντρα καταλιές (= χουρμαδιές), ἔκοψε ἓνα κλωνάρι γιὰ μαρτυριά, καὶ ξαναπῆγε γρήγορα στὸ καῖκι. Σὲ λίγο ἄκουσε πάλε τὰ παλαμάκια. Ἦρτανε οἱ Νεράϊδες ποῦς ἔπαιζαν ποῦ ἐπῆγαν καὶ τί σάρκες ἐφάγαν! Τὸ καῖκι πῆρε πάλε δρόμο καὶ πρὶ λίγο ἔφτασε στ' Αἰλάκι. Οἱ Νεράϊδες ἐρεμετίζανε ἀλλιῶς τὸ καῖκι κ' ἐβγήκανε. Ἦτανε πια χαράματα. Βγήκε κι ὁ Θωνιώτης κ' εἶδε κιόλας τὸν κόσμο ποὺ ἐπῆγαν στὴν Ἀγία Τριάδα νὰ λειτρονηθῇ (ἦτανε Κυριακή). Τοὺς διηγήθηκε τὴν ἱστορία του: — Ξέρετε ποῦ ἐπῆγα ἀπὸψε; Ἐπῆγα στὴ Μπαρμπαριά! Ὅριστε κ' ἡ καταλιά, ὅπου ἔκοφα!»¹

Ἀπὸ τὰ ἔθιμα κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν Ὀθωνῶν (ὡς καὶ τῶν ἄλλων δύο νήσων) ἀξιοσημεῖωτα εἶναι τὰ ἑξῆς: α) λόγῳ τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῆς ἐν τῇ νήσῳ ἐνδογαμίας, τὸ πένθος εἰς τοὺς ἐκάστοτε συμβαίνοντα θανάτους εἶναι γενικὸν καὶ ἀλληλέγγυον, ὥστε μαυροφοροῦν ὅλοι αἱ γυναῖκες σχεδὸν καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον. Ἔορται καὶ διασκεδάσεις καὶ ἐπισκέψεις καὶ συμπόσια διακόπτονται ἐκ τούτου συχνότατα εἰς τὴν νήσον· β) ἡ ἀπαίτησις τῆς προικὸς, καὶ εἰς τὰς τρεῖς νήσους, εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος. Οὐδὲν ζητεῖ ὁ γαμβρός, ἰδίως εἰς χρῆμα. Νυμφεύεται στηριζόμενος εἰς τὴν ἰδικήν του κτηματικὴν περιουσίαν, ἐκτὸς ἐὰν οἱ γονεῖς τῆς νύμφης προσφέρουν ἅψ' ἑαυτῶν. Ἡ σκοπιμότης πάντως καὶ ἡ τάσις τῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ νήσῳ νυμφεύσεως ἀκολουθεῖται αὐστηρῶς καὶ παρὰ τῶν μεταναστευόντων, ἰδιαίτερος μάλιστα εἰς τοὺς Ὀθωνοὺς καὶ τὴν Ἐρείκουσιν.

¹ Βλ. ὁμοίως παραδόσεις ἐν Μάνη, Σύμη καὶ Κεφαλληνίᾳ εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α', Ἀθῆναι 1904, ἀρ. 801, 802 καὶ 828.

Ἐν συμπεράσματι δύναμαι νὰ παρατηρήσω ὅτι καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας Κερκυραϊκὰς νήσους ὁ ἐρευνητὴς ἔχει πάντοτε νὰ μελετήσῃ ἀξιόλογα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ στοιχεῖα, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς ἓνα ἐλληνικώτατον παραδοσιακὸν βίον ναυτικοῦ καὶ ἐπιτανησιακοῦ χαρακτῆρος.

R É S U M É

**Mission folklorique dans les îles: Othoni, Erikoussa et Mathraki
(au nord de Corfou)**

L'auteur parle d'abord de l'histoire de ces petites îles, dont les noms figurent sous plusieurs types dans les textes anciens et dans les portulans du Moyen Age. Il entre ensuite aux détails de sa recherche folklorique (6-28 Juillet 1960); et il mentionne séparément chaque île.

Les trois îles ne sont pas très peuplées (total, 1500 d'habitants) mais leurs habitations forment des agglomérations pittoresques.

Les hommes travaillent d'habitude dans des bateaux de la flotte de commerce, ou partent en Amérique pour y faire fortune. Mais ils reviennent à leurs îles pour se marier ou pour y passer le reste de leur vie. Les chansons des îles parlent presque toujours de la nostalgie qui lie les absents avec leurs familles.

La vie traditionnelle y est encore florissante. L'auteur donne quelques exemples des coutumes des îles, de leurs chansons populaires et de leurs légendes maritimes (p. 274-5 et 288). Il parle également des costumes locaux, surtout de ceux de l'île d'Erikoussa, que les femmes ont mieux conservés. C'est pourquoi leurs danses sont les plus pittoresques (p. 273-4).

L'origine des habitants actuels est plutôt de l'île de Paxos (au sud de Corfou), avec quelques provenances Épirotes.

Parmi les coutumes les plus intéressantes des îles, l'auteur cite 1. Les fêtes religieuses, les litanies et les danses de Pâques (p. 273, 276-7 et 284). 2. Le mariage dans tous ses détails, surtout: la complainte de la mariée, lorsqu' elle se sépare de ses parents (p. 274); la danse de la fin du repas, lorsque le cuisinier se met en tête et distribue des dragées (p. 286) et l'accueil rituel, que la belle mère fait à la nouvelle mariée (p. 278). 3. Comment on communique, faisant des signaux, au moyen du feu, d'une île à l'autre (p. 281). 4. Les méthodes pratiques de la chasse, qui est favorisée dans les îles (p. 278-9) etc.